

10 шедеврів української літератури

Іван Котляревський Енеїда

Частина перша

1 Еней був парубок моторний
І хлопець хоть куди козак,
Удавсь на всеє зле проворний,
Завзятіший од всіх бурлак.
Но греки, як спаливши Трою,
Зробили з неї скирту гною,
Він, взявши торбу, тягу дав;
Забравши деяких троянців,
Осмалених, як гиря, ланців,
П'ятами з Трої наживав.

2 Він, швидко поробивши човни,
На синє море попускав,
Троянців насажавши повні,
І куди очі почухрав.
Но зла Юнона, суча дочка,
Розкудкудакалась, як квочка, —
Енея не любила — страх;
Давно уже вона хотіла,
Його щоб душка полетіла
К чортам і щоб і дух не пах.

3 Еней був тяжко не по серцю
Юноні — все її гнівив;
Здававсь гірчийший їй від перцю,
Ні в чім Юнони не просив;
Но гірш за те їй не любився,
Що, бачиш, в Трої народився
І мамою Венеру звав;
І що його покійний дядько,
Парис, Пріамове дитятко,
Путивочку Венері дав.

4 Побачила Юнона з неба,
Що пан Еней на поромах;
А те шепнула сука Геба...
Юнону взяв великий жах!
Впрягла в гринджолята павичку,
Сховала під кибалку мичку,
Щоб не світилася коса;
Взяла спідницю і шнурівку,
І хліба з сіллю на тарілку,
К Еолу мчалась, як оса.

5 «Здоров, Еоле, пане-свату!
Ой, як ся маєш, як живеш—
Сказала, як ввійшла у хату,
Юнона. — Чи гостей ти ждеш...»
Поставила тарілку з хлібом
Перед старим Еолом-дідом,
Сама же сіла на ослін.
«Будь ласкав, сватоньку-старику!

Ізбий Енея з пантелику,
Тепер пливе на морі він.

6 Ти знаєш, він який суціга,
Паливода і горлоріз;
По світу як іще побіга,
Чийхсь багацько вилле сліз.
Пошли на його лихо злеє,
Щоб люди всі, що при Енеї,
Послизли і щоб він і сам...
За сее ж дівку чорнобриву,
Смачную, гарну, уродливу
Тобі я, далєбі, що дам».

7 «Гай, гай! ой, дей же його кату!
Еол насупившись сказав. —
Я все б зробив за сюю плату,
Та вітри всі порозпускав:
Борей недуж лежить з похмілля,
А Нот поїхав на весілля,
Зефір же, давній негодяй,
З дівчатами заженився,
А Евр в поденщики нанявся, —
Я к хочеш, так і помишляй!

8 Та вже для тебе обіщаюсь
Енеєві я ляпас дать;
Я хутко, миттю постараясь
В трістя його к чортам загнать.
Прощай же! швидче убирайся,

Обіцянки не забувайся,
Бо послі, чуєш, нічирк!
Я к збрешеш, то хоча надсядся,
На ласку послі не понадся,
Тоді від мене возьмеш чвирк».

9 Еол, оставшись на господі,
Зібрав всіх вітрів до двора,
Велів поганій будь погоді...
Якраз на морі і гора!
Все море зараз спузирило,
Водою мов в ключі забило,
Еней тут крикнув, як на пуп;
Заплакався і заривався,
Пошарпався, увесь подрався,
На тім'ї начесав аж струп.

10 Прокляті вири роздулися,
А море з лиха аж реве;
Слізьми троянці облилися,
Енея за живіт бере;
Всі човники їх розчухрало,
Багацько війська тут пропало;
Тоді набрались всі сто лих!
Еней кричить, що «я Нептуну
Півкопи грошей в руку суну,
Аби на морі штурм утих».

11 Нептун издавна був дряпичка,
Почув Енейів голосок;

Шатнувся зараз із запічка,
Півкопи для його кусок!..
І миттю осідлавши рака,
Схвативсь на його, мов бурлака,
І вирнув з моря, як карась.
Загомонів на вітрів грізно:
«Чого ви гудете так різно —
До моря, знаєте, вам зась!»

12 От тут-то вітри схаменулись
І ну всі драла до нори;
До л я с а мов ляхи шатнулись,
Або од їжака тхори.
Нептун же зараз взяв мітелку
І вимів море, як світелку,
То сонце глянуло на світ.
Еней тогді як народився,
Разів із п'ять перехрестився;
Звелів готовити обід.

13 Поклали шальовки соснові,
Кругом наставили мисок;
І страву всякую, без мови,
В голодний пхали все куток.
Тут з салом галушки лигали,
Лемішку і куліш глитали
І брагу кухликом тягли;
Та і горілочку хлистали, —
Насилу із-за столу встали
І спати послі всі лягли.

14 Венера, не послідня шльоха,
Проворна, враг її не взяв,
Побачила, що так полоха
Еол синка, що аж захляв;
Умилася, причепурилась
І, як в неділю, нарядилась,
Хоть би до дудки на танець!
Взяла очіпок грезетовий
І кунтуш з усами люстровий,
Пішла к Зевесу на ралець.

15 Зевес тогді кружав сивуху
І оселедцем заїдав;
Він, сьому випивши восьмуху,
Послідки з кварти виливав.
Прийшла Венера, іскривившись,
Заплакавши і завіскрившись,
І стала хлипать перед ним:
«Чим пред тобою, милий тату,
Син заслужив таку мій плату —
Ййон, мов в свинки, грають їм.

16 Куди йому уже до Риму —
Хіба як здохне чорт в рові!
Як вернеться пан хан до Криму,
Як жениться сич на сові.
Хіба б уже та не Юнона,
Щоб не вказала макогона,
Що й досі слухає чмелів!
Коли б вона та не бісилась,

Замовкла і не камезилась,
Щоб ти се сам їй ізвелів».

17 Юпитер, все допивши з кубка,
Погладив свій рукою чуб:
«Ох, доцю, ти моя голубка!
Я в правді твердий так, як дуб.
Еней збудує сильне царство
І заведе своє там панство;
Не малий буде він панок.
На панщину весь світ погонить,
Багацько хлопців там наплодить
І всім їм буде ватажок.

18 Заїде до Дидони в гості
І буде там бенкетовать;
Полюбиться їй він мосці
І буде бісики пускати.
Іди, небого, не журися,
Попонеділкуй, помолися,
Все буде так, як я сказав».
Венера низько поклонилась
І з панотцем своїм простилась,
А він її поціловав.

19 Еней прочумався, проспався
І голодрабців позбирав,
Зо всім зібрався і уклався,
І, скільки видно, почухрав.
Плив-плив, плив-плив, що аж обридло,

І море так йому огидло,
Що бісом на його дививсь.
«Коли б, — каже, — умер я в Трої,
Уже б не пив сеї гіркої
І марне так не волочивсь».

20 Потім до берега приставши
З троянством голим всім своїм,
На землю з човнів повстававши,
Спитавсь, чи є що їсти їм —
І зараз чогось попоїли,
Щоб на путі не ослабіли;
Пішли, куди хто запопав.
Еней по берегу попхався,
І сам не знав, куди слонявся,
Аж гульк — і в город причвалав.

21 В тім городі жила Дидона,
А город звався Карфаген,
Розумна пані і моторна,
Для неї трохи сих імен:
Трудяща, дуже працьовита,
Весела, гарна, сановита,
Бідняжка — що була вдова;
По городу тогді гуляла,
Коли троянців повстрічала.
Такі сказала їм слова:

22 «Відкіль такі се гольтіпаки —
Чи рибу з Дону везете —

Чи, може, виходці-бурлаки —
Куди, прочане, ви йдете —
Який вас враг сюди направив —
І хто до города причалив —
Яка ж ватага розбишак!»
Троянці всі замуромтали,
Дидоні низько в ноги пали,
А вставши, їй мовляли так:

23 «Ми всі, як бач, народ хрещений,
Волочимся без талану,
Ми в Трої, знаєш, порождені,
Еней пустив на нас ману;
Дали нам греки прочухана
І самого Енея-пана
В три вирви вигнали відтіль;
Звелів покинути нам Трою,
Підмовив плавати з собою,
Тепер ти знаєш, ми відкіль.

24 Помилуй, пані благородна!
Не дай загинуть головам,
Будь милостива, будь незлобна,
Еней спасибі скаже сам.
Чи бачиш, як ми обідрались!
Убрання, постолі порвались,
Охляли, ніби в дощ щеня!
Кожухи, свити погубили
І з голоду в кулак трубили,
Така нам лучилась пеня».

25 Дидона гірко заридала
І з білого свого лиця
Платочком сльози обтирала:
«Коли б, — сказала, — молодця
Енея вашого злапала,
Уже б тогді весела стала,
Тогді Великдень був би нам!»
Тут плюсь — Еней, як будто з неба:
«Ось, осьде я, коли вам треба!
Дидоні поклонюся сам».

26 Потім з Дидоною обнявшись,
Поцілювались гарно всмак;
За рученьки біленькі взявшись,
Балакали то с'як, то так.
Пішли к Дидоні до господи
Через великі переходи,
Ввійшли в світлицю та й на піл;
Пили на radoщах сивуху
І їли сім'яну макуху,
Покіль кликнули їх за стіл.

27 Тут їли рознії потрави,
І все з полив'яних мисок,
І самі гарнії приправи
З нових кленових тарілок:
Свинячу голову до хрину
І локшину на переміну,
Потім з підлевою індик;
На закуску куліш і кашу,

Лемішку, зубці, путрю, квашу
І з маком медовий шулик.

28 І кубками пили слив'янку,
Мед, пиво, брагу, сирівець,
Горілку просту і калганку,
Куривсь для духу яловець.
Бандура горлиці бриньчала,
Сопілка зуба затинала,
А дудка грала по балках;
Санжарівки на скрипці грали,
Кругом дівчата танцювали
В дробушках, в чоботах, в свитках.

29 Сестру Дидона мала Ганну,
Навсправжки дівку хоть куди,
Проворну, чепурну і гарну;
Приходила і ся сюди
В червоній юпочці баєвій,
В запасці гарній фаналевій,
В стьонжках, в намисті і ковтках;
Тут танцювала викрутасом,
І пред Енеєм вихилясом
Під дудку біла третяка.

30 Еней і сам так розходився,
Як на аркані жеребець,
Що трохи не увередився,
Пішовши з Гандзею в танець.
В обох підківки забряжчали,

Жижки од танців задрижали,
Вистрибовавши гоцака.
Еней, матню в кулак прибравши
І не до соли примовлявши,
Садив крутенько гайдука.

31 А послі танців варенухи
По филижанці піднесли;
І молодиці-цокотухи
Тут баляндраси понесли;
Дидона кріпко заюрила,
Горщок з вареною розбила,
До дуру всі тоді пили.
Весь день весело прогуляли
І п'яні спати полягали;
Енея ж ледве повели.

32 Еней на піч забрався спати,
Зарився в просо, там і ліг;
А хто схотів, побрів до хати,
А хто в хлівець, а хто під стіг.
А деякі так так хлиснули,
Що де упали — там заснули,
Сопли, харчали і хропли;
А добрі молодці кружали,
Поки аж півні заспівали, —
Що здужали, то все тягли.

33 Дидона рано ісхопилась.
Пила з похмілля сирівець;

А послі гарно нарядилась,
Якби в оренду на танець.
Взяла кораблик бархатовий,
Спідницю і карсет шовковий
І начепила ланцюжок;
Червоні чоботи обула,
Та і запаски не забула,
А в руки з вибійки платок.

34 Еней же, з хмелю як проспався,
Із'їв солоний огірок;
Потім умився і убрався,
Як парубійка до дівок.
Йому Дидона підослала,
Що од покійника украла,
Штани і пару чобіток;
Сорочку і каптан з китайки,
І шапку, пояс з каламайки,
І чорний шовковий платок.

35 Як одяглись, то ізійшлися,
З собою стали розмовлять;
Наїлися і прийнялися,
Щоб по-вчорашньому гулять.
Дидона ж тяжко сподобала
Енея так, що і не знала,
Де дітися і що робить;
Точила всякії баляси
І підпускала різні ляси,
Енею тільки б угодить.

36 Дидона вигадала грище,
Еней щоб веселіший був,
І щоб вертівся з нею ближче,
І лиха щоб свого забув:
Собі очиці зав'язала
І у панаса грати стала,
Енея б тільки уловить;
Еней же зараз догадався,
Коло Дидони терся, м'явся,
Її щоб тільки вдовольнить.

37 Тут всяку всячину іграли,
Хто як і в віщо захотів,
Тут инчі журавля скакали,
А хто од дудочки потів.
І в хрещика і в горю дуба,
Не раз доходило до чуба,
Як загулялися в джгута;
В хлюста, в пари, в візка іграли
І дамки по столу совали;
Чорт мав порожнього кута.

38 Щодень було у них похмілля,
Пилась горілка, як вода;
Щодень бенькети, мов весілля,
Всі п'яні, хоть посуньсь куда.
Енеєві так, як болячці
Або лихій осінній трясці,
Годила пані всякий день.
Були троянці п'яні, ситі,

Кругом обуті і обшиті,
Хоть голі прибрели, як пень.

39 Троянці добре там курили,
Дали приманку всім жінкам,
По вечорницям всі ходили,
Просвітку не було дівкам.
Та й сам Еней, сподар, і паню
Підмовив паритися в баню...
Уже ж було не без гріха!
Бо страх вона його любила,
Аж розум весь свій погубила,
А бачся, не була плоха.

40 От так Еней жив у Дидони,
Забув і в Рим щоб мандровать.
Тут не боявся і Юнони,
Пустився все бенькетовать;
Дидону мав він мов за жінку,
Убивши добру в неї грінку,
Мутив, як на селі москаль!
Бо — хрін його не взяв — моторний,
Ласкавий, гарний і проворний,
І гострий, як на бритві сталь.

41 Еней з Дидоною возились,
Я к з оселедцем сірий кіт;
Ганяли, бігали, казились,
Аж лився деколи і піт.
Дидона ж мала раз роботу,

Я к з ним побігла на охоту,
Та грім загнав їх в темний льох...
Лихий їх зна, що там робили,
Було не видно з-за могили,
В льоху ж сиділи тільки вдвох.

42 Не так-то робиться все хутко,
Я к швидко оком ізмигнеш;
Або як казку кажеш прудко,
Пером в папері як писнеш.
Еней в гостях прожив немало, —
Що з голови його пропало,
Куди його Зевес послав.
Він годів зо два там просидів,
А мабуть би, і більш пронидів,
Якби його враг не спіткав.

43 Колись Юпитер ненароком
З Олимпа глянув і на нас;
І кинув в Карфагену оком,
Аж там троянський мартопляс...
Розсердився і розкричався,
Аж цілий світ поколихався;
Енея лаяв на весь рот:
«Чи так-то, гадів син, він слуха —
Убрався в патоку, мов муха,
Засів, буцім в болоті чорт.

44 Підіть гінця мені кликніте,
До мене зараз щоб прийшов,

Глядіть же, цупко прикрутіте,
Щоб він в шиньок та не зайшов!
Бо хочу я кудись послати.
Ййон, ййон же, вража мати!
Але Еней наш зледащів
А то Венера все свашкує,
Енеєчка свого муштрує,
Щоб він з ума Дидону звів».

45 Прибіг Меркурій засапавшись,
В три ряди піт з його котив;
Весь ремінцями обв'язавшись,
На голову бриль наложив;
На грудях з бляхою ладунка,
А ззаду з сухарями сумка,
В руках нагайський малахай.
В такім наряді влізши в хату,
Сказав: «Готов уже я, тату,
Куда ти хочеш, посилай».

46 «Біжи лиш швидче в Карфагену, —
Зевес гінцеві так сказав, —
І пару розлучи скажену,
Еней Дидону б забував.
Нехай лиш відтіть уплітає
І Рима строїти чухрає, —
А то заліг, мов в грубі пес.
Коли ж він буде йще гуляти,
То дам йому себе я знати, —
От так сказав, скажи, Зевес».

47 Меркурій низько поклонився,
Перед Зевесом бриль ізняв,
Через поріг перевалився,
До стані швидче тягу дав.
Покинувши із рук нагайку,
Запряг він миттю чортопхайку,
Черкнув із неба, аж курить!
І все кобилок поганяє,
Що оглобельна аж брикає;
Помчали, аж візок скрипить!

48 Еней тогді купався в бразі
І на полу укрившись ліг;
Йому не снилось о приказі,
Як ось Меркурій в хату вбіг!
Смикнув із полу, мов псяюху.
«А що ти робиш, п'єш сивуху—
Зо всього горла закричав, —
Ану лиш, швидче убирайся,
З Дидоною не женихайся,
Зевес поход тобі сказав!

49 Чи се ж таки до діла робиш,
Що й досі тута загулявсь —
Та швидко і не так задробиш;
Зевес не дурно похвалявсь;
Получиш добру халазію,
Він видавить з тебе олію,
От тільки йще тут побарись.
Гляди ж, сьогодні щоб убрався,

Щоб нищечком відсіль укрався,
Мене удруге не дождись».

50 Еней піджав хвіст, мов собака;
Мов Каїн, затрусивсь увесь;
Із носа потекла кабака:
Уже він знав, який Зевес.
Шатнувся миттю сам із хати
Своїх троянців позбирати;
Зібравши, дав такий приказ:
«Як можна швидче укладайтесь,
Зо всіми клунками збирайтесь,
До моря швендайте якраз!»

51 А сам, вернувшись в будинки,
Своє лахміття позбирав;
Мізерії наклав дві скриньки,
На човен зараз одіслав
І дожидався тільки ночі,
Що як Дидона зімкне очі,
Щоб не прощавшись тягу дать.
Хоть він за нею і журився
І світом цілий день нудився;
Та ба! бач, треба покидать.

52 Дидона зараз одгадала,
Чого сумує пан Еней,
І все на ус собі мотала,
Щоб умудритися і їй;
З-за печі часто виглядала,

Прикинувшись, буцім куняла
І мов вона хотіла спать.
Еней же думав, що вже спала,
І тільки що хотів дати драла,
Аж ось Дидона за чуб хвать.

53 «Постій, прескурвий, вражий сину!
Зо мною перше розплатись;
От задушу, як злу личину!
Ось ну лиш тільки завертись!
От так за хліб, за сіль ти платиш —
Ти всім, привикши насміхатись,
Розпустиш славу по мені!
Нагріла в пазусі гадюку,
Що послі ізробила муку;
Послала пуховик свині.

54 Згадай, який прийшов до мене,
Що ні сорочки не було;
І постолів чорт мав у тебе,
В кишені ж пусто, аж гуло;
Чи знав ти, що такеє гроші —
Мав без матні одні холоші,
І тільки слава, що в штанах;
Та й те порвалось і побилось,
Аж глянуть сором, так світилось;
Свитина вся була в латках.

55 Чи я ж тобі та не годила —
Хіба ріжна ти захотів —

Десь вража мати підкусила,
Щоб хирний тут ти не сидів».
Дидона гірко заридала,
І з серця аж волосся рвала,
І закраснілася, мов рак.
Запінилась, посатаніла,
Неначе дурману із'їла,
Залаяла Енея так:

56 «Поганий, мерзкий, скверний, бридкий,
Нікчемний, ланець, кателик!
Гульвіса, пакосний, престиждкий,
Негідний, злодій, єретик!
За кучму сю твою велику
Як дам ляща тобі я в пику,
То тут тебе лизне і чорт!
І очі видеру із лоба
Тобі, диявольська худоба,
Трясешся, мов зимою хорт!

57 Мандруй до сатани з рогами,
Нехай тобі присниться біс!
З твоїми сучими синами,
Щоб враг побрав вас всіх гульвіс,
Що ні горіли, ні боліли,
На чистому щоб поколіли,
Щоб не оставсь ні чоловік;
Щоб доброї не знали долі,
Були щоб з вами злиї болі,
Щоб ви шаталися повік».

58 Еней від неї одступався,
Поки зайшов через поріг,
А далі аж не оглядався,
З двора в собачу ристь побіг.
Прибіг к троянцям, засапався,
Обмок в поту, якби купався,
Мов з торгу в школу курохват;
Потім в човен хутенько сівши
І їхати своїм велівши,
Не оглядався сам назад.

59 Дидона тяжко зажурилась,
Ввесь день ні їла, ні пила;
Все тосковала, все нудилась,
Кричала, плакала, ревла.
То бігала, якби шалена,
Стояла довго тороплена,
Кусала ногті на руках;
А далі сіла на порозі,
Аж занудило їй, небозі,
І не встояла на ногах.

60 Сестру кликнула на пораду,
Щоб горе злеє розказать,
Енеєву оплакати зраду
І льготи серцю трохи дати.
«Ганнусю, рибко, душко, любко,
Рятуй мене, моя голубко,
Тепер пропала я навек!
Енеєм кинута я бідна,

Як сама паплюга послідня,
Еней злий змій — не чоловік!

61 Нема у серця мого сили,
Щоб я могла його забуть.
Куди мні бігти— до могили!
Туди один надєжний путь!
Я все для його потеряла,
Людей і славу занедбала;
Боги! я з ним забула вас.
Ох! дайте зілля мні напитись,
Щоб серцю можна розлюбитись,
Утихомиритись на час.

62 Нема на світі мні покою,
Не ллються сльози із очей,
Для мене білий світ єсть тьмою,
Там ясно тільки, де Еней.
О пущьверинку Купидоне!
Любуйся, як Дидона стогне...
Щоб ти маленьким був пропав!
Познайте, молодиці гожі,
З Енеєм бахурі всі схожі,
Щоб враг зрадливих всіх побрав!»

63 Так бідна з горя говорила
Дидона, жизнь свою кляла;
І Ганна що їй ні робила,
Ніякой ради не дала.
Сама з царицей горювала,

І сльози рукавом втирала,
І хлипала собі в кулак.
Потім Дидона мов унишкла,
Звеліла, щоб і Гандзя вийшла,
Щоб їй насумоватись всмак.

64 Довгенько так посумовавши,
Пішла в будинки на постіль;
Подумавши там, погадавши,
Проворно скочила на піл.
І взявши з запічка кресало
І клоччя в пазуху чимало,
Тихенько вийшла на город.
Ночною се було добою
І самою тихою порою,
Як спав хрещений увесь народ.

65 Стояв у неї на городі
В кострі на зиму очерет;
Хоть се не по царській породі,
Та де ж взять дров, коли все степ;
В кострі був зложений сухенький,
Як порох, був уже палкенький,
Його й держали на підпал.
Під ним вона огонь кресала
І в клоччі гарно розмахала
І розвела пожар чимал.

66 Кругом костер той запаливши,
Зо всей одежі роздяглась,

В огонь лахміття все зложивши,
Сама в огні тім простяглась.
Вкруг неї полон'я палало,
Покійниці не видно стало,
Пішов од неї дим і чад! —
Енея так вона любила,
Що аж сама себе спалила,
Послала душу к чорту в ад.

Частина друга

1 Еней, попливши синім морем,
На Карфагену оглядавсь;
Боровсь з своїм, сердега, горем,
Слізьми, бідняжка, обливавсь.
Хоть од Дидони плив поспішно,
Та плакав гірко, неутішно.
Почувши ж., що в огні спеклась,
Сказав: «Нехай їй вічне царство,
Мені же довголітнє панство,
І щоб друга вдова найшлась!»

2 Як ось і море стало грати,
Великі хвилі піднялись,
І вітри зачали бурхати,
Аж човни на морі тряслись.
Водою чортзна-як крутило,
Що трохи всіх не потопило,
Вертілись човни, мов дурні.

Троянці з страху задрижали,
І що робити, всі не знали,
Стояли мовчки всі смутні.

3 Один з троянської ватаги,
По їх він звався Палінур;
Сей більше мав других одваги,
Сміленький був і балагур;
Що наперед сей схаменувся
І до Нептуна окликнувся:
«А що ти робиш, пан Нептун!
Чи се і ти пустивсь в ледащо,
Що хочеш нас звести нінащо —
Хіба півкопи і забув—»

4 А далі після сеї мови
Троянцям він так всім сказав:
«Бувайте, братця, ви здорові!
Оце Нептун замудровав.
Куди тепер ми, братця, піїдем —
В Італію ми не доїдем,
Бо море дуже щось шпує,
Італія відсіль не близько,
А морем в бурю їхать слизько,
Човнів ніхто не підкує.

5 Ось тут земелька єсть, хлоп'ята,
Відсіль вона невдалеку:
Сицилія, земля багата,
Вона мені щось по знаку.

Дмухнім лиш, братця, ми до неї
Збувати горесті своєї,
Там добрий цар живе Ацест.
Ми там, як дома, очунаєм,
І як у себе, загуляєм,
Всього у нього вдоволь єсть».

6 Троянці разом прийнялись
І стали веслами гребти,
Як стрілки, човники неслися,
Мов ззаду пхали їх чорти.
Їх сицилійці як уздріли,
То з города, мов подуріли,
До моря бігли всі зустрічать.
Тут між собою розпитались,
Чоломкались і обнімались,
Пішли до короля гулять.

7 Ацест Енею, як би брату,
Велику ласку показав,
І, зараз попросивши в хату,
Горілкою почаствовав;
На закуску наклали сала,
Лежала ковбаса чимала
І хліба повне решето.
Троянцям всім дали тетері
І відпустили на кватері:
Щоб йшли, куди потрапить хто.

8 Тут зараз підняли банькети

Замурмотали, як коти,
І в кахлях понесли пашкети,
І киселю їм до сити;
Гарячую, м'яку бухинку,
Зразову до рижків печінку,
Гречаний з часником панпух.
Еней з дороги налигався
І пінної так нахлестався,
Трохи не виперсь з його дух.

9 Еней хоть трохи був підпилий,
Та з розумом не потерявсь;
Він син був богобоязливий,
По смерті батька не цуравсь.
В сей день його отець опрягся,
Як чикилдихи обіжрався, —
Анхиз з горілочки умер.
Еней схотів обід справляти
І тут старців нагодовати, —
Щоб біг душі свій рай одпер.

10 Зібрав троянську всю громаду
І сам пішов надвір до них,
Просить у їх собі пораду,
Сказав їм річ в словах таких:
«Панове, знаєте, трояне
І всі хрещенії миряне,
Що мій отець бував Анхиз,
Його сивуха запалила
І живота укоротила,

І він, як муха в зиму, зслиз.
«Зробити поминки я хочу,
Поставити обід старцям —
І завтра ж — далі не одстрочу.
Скажіте: як здається вам—»
Сього троянці і бажали,
І всі уголос закричали:
«Енею, боже поможи;
Коли же хочеш, пане, знати,
І сами будем помагати,
Бо ми тобі не вороги».

12 І зараз миттю всі пустились
Горілку, м'ясо купувать,
Хліб, бублики, книші вродились,
Пійшли посуду добувать;
І коливо з куті зробили,
Сити із меду наситили,
Договорили і попа;
Хазяїнів своїх ззивали,
Старців по улицям шукали,
Пішла на дзвін дякам копа.

13 На другий день раненько встали,
Огонь надворі розвели
І м'яса в казани наклали,
Варили страву і пекли.
П'ять казанів стояло юшки,
А в чотирьох були галушки,
Борщу трохи було не з шість;

Баранів тьма була варених,
Курей, гусей, качок печених,
Досита щоб було всім їсть.

14 Цебри сивушки там стояли
І браги повнії діжки;
Всю страву в вагани вливали
І роздавали всім ложки.
Як проспівали «со святими»,
Еней обливсь слізьми гіркими,
І прийнялися всі трепать;
Наїлися і нахлистались,
Що деякі аж повалялись...
Тоді і годі поминать.

15 Еней і сам со старшиною
Анхиза добре поминав;
Не здрів нічого пред собою,
А ще з-за столу не вставав;
А далі трошки проходився,
Прочумався, протверезився,
Пішов к народу, хоть поблід.
З кишені вийнявши півкіпки,
Шпурнув в народ дрібних, як ріпки,
Щоб тямили його обід.

16 Енея заболіли ноги,
Не чув ні рук, ні голови;
Напали з хмелю перелоги,
Опухли очі, як в сови,

І весь обдуюся, як барило,
Було на світі все немило,
Мислите по землі писав.
З нудьги охляв і ізнемігся,
В одежі ліг і не роздігся,
Під лавкою до світа спав.

17 Прокинувшись, весь трусився,
За серце ссало, мов глисти;
Перевертався і нудився,
Не здужав голови звести,
Поки не випив півквартівки
З імбером пінної горілки
І кухля сирівцю не втер.
З-під лавки виліз і струхнувся,
Закашляв, чхнув і стрепенувся:
«Давайте, — крикнув, — пийте тепер».

18 Зібравшись, всі паненята
Ізнов кружати почали,
Пили, як брагу поросята,
Горілку так вони тягли;
Тягли тут пінненьку троянці,
Не вомпили сициліанці,
Черкали добре назахват.
Хто пив тут більш од всіх сивухи,
І хто пив разом три осьмухи,
То той Енеєві був брат.

19 Еней наш роздоброхотався,

Ігрища вздумав завести,
І п'яний зараз розкричався,
Щоб перебійців привести.
У вікон школярі співали,
Халяндри циганки скакали,
Іграли в кобзи і сліпці;
Були тут різні чути крики,
Водили в городі музики
Моторні, п'яні молодці.

20 В присінках всі пани сиділи,
Надворі ж вкруг стояв народ.
У вікна деякі гляділи,
А инчий був наверх ворот;
Аж ось прийшов і перебієць,
Убраний так, як компанієць,
І звався молодець Дарес;
На кулаки став викликати
І перебійця визивати,
Кричав, опарений мов пес:

21 «Гей, хто зо мною вийде битись,
Покуштовати стусанів —
Мазкою хоче хто умитись —
Кому не жаль своїх зубів —
А нуте, нуте, йдіте швидше
Сюди на кулаки лиш ближче!
Я бебехів вам надсажу;
На очі вставлю окуляри,
Сюди, поганці-бакаляри!

Я всякому лоб розміжжу».

22 Дарес довгенько доживався,
Мовчали всі, ніхто не йшов;
З ним всякий битися боявся,
Собою страху він задав.
«Так ви, бачу, всі легкодухи,
Передо мною так, як мухи,
І пудофети наголо».
Дарес тут дуже насміхався,
Собою чванивсь, величався,
Аж сором слухать всім було.

23 Абсест троянець був сердитий,
Згадав Ентелла-козака,
Зробився мов несамовитий,
Чимдуж дав відтіль дропака.
Ентелла скрізь пішов шукати,
Щоб все, що бачив, розказати
І щоб Дареса підцьковать.
Ентелл був тяжко смілий, дужий,
Мужик плечистий і невключий,
Тоді він п'яний вклався спать.

24 Знайшли Ентелла-сіромаху,
Що він під тином гарно спав;
Сього сердешного тімаху
Будити стали, щоб устав.
Всі голосно над ним кричали,
Ногами всилу розкачали,

Очима він на них лупнув:
«Чого ви— що за вража мати,
Зібрались не давати спати».
Сказавши се, оп'ять заснув.

25 «Та встань, будь ласкав, пане-свату!»

Абсест Ентеллові сказав.

«Пійдіть лиш ви собі ік кату!» —

Ентелл на їх так закричав.

А послі баче, що не шутка,

Абсест сказав, яка погудка,

Проворно скочивши, здригнувсь:

«Хто, як, Дарес— ну, стійте наші!

Зварю пану Даресу каші,

Горілки дайте лиш нап'юсь».

26 Примчали з казанок сивухи,

Ентелл її разком дмухнув

І од сієї він мокрухи

Скрививсь, наморщивсь і зівнув,

Сказав: «Тепер ходімо, братця,

До хвастуна Дареса-ланця!

Йому я ребра полічу,

Зімну всього я на кабаку,

На смерть зувічу, мов собаку,

Як битися — я научу!»

27 Прийшов Ентелл перед Дареса,

Сказав йому на сміх: «Гай-гай!

Ховайсь, проклята неотеса,

Зарання відсіль утікай;
Я роздавлю тебе, як жабу,
Зітру, зімну, мороз як бабу,
Що тут і зуби ти зітнеш.
Тебе диявол не пізнає,
З кістками чорт тебе злигає,
Уже від мене не влизнеш».

28 На землю шапку положивши,
По локоть руки засукав
І цупко кулаки стуливши,
Дареса битись визивав.
Із серця скриготав зубами,
Об землю тупотав ногами,
І на Дареса налізав.
Дарес не рад своїй лихоті,
Ентелл потяг не по охоті
Дареса, щоб його він знав.

29 В се врем'я в рай боги зібрались
К Зевесу в гості на обід,
Пили там, їли, забавлялись,
Забули наших людських бід.
Там лакомини різні їли,
Буханчики пшеничні білі,
Кислиці, ягоди, коржі
І всякі-разні витребеньки, —
Уже либонь були п'яненькі,
Понадувались, мов йоржі.

30 Я к ось знічев'я вбіг Меркурій,
Засапавшись до богів;
Прискочив, мов котище мурий
До сирних в маслі пирогів!
«Ге! Ге! от тут-то загулялись,
Що і од світу одцурались,
Диявол-ма вам і стида.
В Сицилії таке твориться,
Що вам би треба подивиться, —
Там крик, мов підступа орда».

31 Боги, почувши, зашатались,
Із неба виткнули носи,
Дивитись на бійців хватались,
Як жаби літом із роси.
Ентелл там сильно храбровався,
Аж до сорочки весь роздягся,
Совав Даресу в ніс кулак.
Дарес ізвомпив сіромаха,
Бо був Ентелл непевна птаха,
Як чорноморський злий козак.

32 Венеру за вискихватило,
Як глянула, що там Дарес;
Ій дуже се було не мило,
Сказала: «Батечку Зевес!
Дай моєму Даресу сили,
Йому хвоста щоб не вкрутили,
Щоб він Ентелла поборов.
Мене тогді весь світ забуде,

Коли Дарес живий не буде;
Зроби, щоб був Дарес здоров».

33 Тут Бахус п'яний обізвався,
Венеру лаяти почав,
До неї з кулаком совався,
І так ісп'яна їй сказав:
«Пійди лиш ти к чортам, плюгава,
Невірна, пакосна, халява!
Нехай ізслизне твій Дарес,
Я за Ентелла сам вступлюся,
Як більш сивухи натягнуся,
То не заступить і Зевес.

34 Чи знаєш, він який парнище —
На світі трохи єсть таких,
Сивуху так, як брагу, хлище,
Я в парубках кохаюсь сих.
Уже залле за шкуру сала,
Ні неня в бразі не скупала,
Як він Даресові задасть.
Уже хоть як ти не вертисся,
З своїм Даресом попростися,
Бо прийдеться йому пропасть».

35 Зевес до речі сей дочувся,
Язик на силу повернув,
Він од горілки весь обдувся
І грімко так на їх гукнув:
«Мовчіть!.. чого ви задрочились —

Чи бач, у мене розходились!
Я дам вам зараз тришия!
Ніхто в кулачки не мішайтеся
Кінця од самих дожидайтесь, —
Побачим, — візьметь то чия—»

36 Венера, облизня піймавши,
Слізки пустила із очей,
І, як собака, хвіст піджавши,
Пішла к порогу до дверей
І з Марсом у куточку стала,
З Зевеса добре глузовала;
А Бахус пінненьку лигав,
Із Ганімедова пuzдерка
Утер трохи не з піввідерка;
Напивсь — і тільки що крeктав.

37 Як між собою боги сварились
В раю, попившись в небесах;
Тоді в Сицилії творились
Великі дуже чудеса.
Дарес од страху оправлявся
І до Ентелла підбирався,
Цибульки б дасть йому під ніс.
Ентелл од ляпаса здригнувся,
Разів із п'ять перевернувся,
Трохи не попустив і сліз.

38 Розсердився і роз'ярився,
Аж піну з рота попустив,

І саме в міру підмостився,
В висок Дареса затопив:
З очей аж іскри полетіли,
І очі ясні соловіли,
Сердешний об землю упав.
Чмелів довгенько дуже слухав
І землю носом рив і нюхав,
І дуже жалібно стогнав.

39 Тут всі Ентелла вихваляли,
Еней з панами реготавсь,
З Дареса ж дуже глузовали,
Що силою він величавсь.
Звелів Еней його підняти,
На вітрі щоб поколихати
Од ляпаса і щоб прочхавсь;
Ентеллові ж дав на кабаку
Трохи не цілую гривняку
За те, що так він показавсь.

40 Еней же, сим не вдовольнившись,
Іще гуляти захотів
І цупко пінної напившись,
Ведмедів привести звелів.
Литва на труби засурмила,
Ведмедів зараз зупинила,
Заставила їх танцювать.
Сердешний звір перекидався,
Плигав, вертівся і качався,
Забув і бджоли піддерать.

41 Як пан Еней так забавлявся,
То лиха він собі не ждав,
Не думав і не сподівався,
Щоб хто з Олимпа кучму дав.
Но те Юнона повернула,
І в голові так коверзнула,
Щоб зараз учинить ярміз;
Набула без панчіх патинки,
Пішла в Ірисині будинки,
Бо хитра ся була, як біс.

42 Прийшла, Ірисі підморгнула,
Черкнули разом в хижу вдвох,
І на ухо щось їй шепнула,
Щоб не підслухав який бог;
І пальцем цупко прикрутила,
Щоб зараз все то ізробила
І їй би принесла лепорт;
Ірися низько поклонилась,
І в ліжник зараз нарядилась,
Побігла з неба, як би хорт.

43 В Сицилію якраз спустилась,
Човни троянські де були;
І між троянок помістилась,
Которі човнів стерегли.
В кружку сердешні сі сиділи
І кисло на море гляділи,
Бо їх не кликали гулять,
Де чоловіки їх гуляли,

Медок, сивушку попивали
Без просипу неділь із п'ять.

44 Дівчата з лиха горювали,
Нудило тяжко молодиць;
Лиш слинку з голоду ковтали,
Як хочеться кому кислиць.
Своїх троянців проклинали,
Що через їх так горювали,
Дівки кричали на весь рот:
«Щоб їм хотілось так гуляти,
Як хочеться нам дівовати,
Коли б замордовав їх чорт».

45 Троянці волокли з собою
Старую бабу, як ягу,
Лукаву відьму, злу Берою,
Іскорчившуюся в дугу.
Ірися нею ізробилась
І як Бероя нарядилась
І підступила до дівок;
І щоб к ним лучче підмоститься
І пред Юноной заслужиться,
То піднесла їм пиріжок.

46 Сказала: «Помагай біг, діти!
Чого сумуєте ви так —
Чи не остило тут сидіти —
Оце гуляють наші як!
Мов божевільних, нас морочать,

Сім літ, як по морям волочать;
Глузують, як хотять, із вас,
Але з другими бахурують,
Свої ж жінки нехай горюють,
Коли водилось се у нас —

47 Послухайте лиш, молодиці,
Я добрую вам раду дам;
І ви, дівчата білолиці,
Зробім кінець своїм бідам,
За горе ми заплатим горем —
А доки нам сидіть над морем —
Приймімось, човни попалім.
Тоді і мусять тут остаться
І нехотя до нас прижаться;
Ось так на лід їх посадім».

48 «Спасеть же біг тебе, бабусю! —
Троянки вголос загули. —
Такої б ради, пайматусю,
Ми ізгадати не могли».
І зараз приступили к флоту
І прийнялися за роботу:
Огонь кресати і нести
Скіпки, тріски, солому, клоччя;
Була тут всяка з них охоча,
Пожар щоб швидче розвести.

49 Розжеврїлось і загорїлось,
Пішов димок до самих хмар,

Аж небо все зачервонілось,
Великий тяжко був пожар.
Човни і байдаки палали,
Соснові пороми тріщали,
Горіли дьоготь і смола.
Поки троянці огляділись,
Що добре їх троянки грілись,
То часть мала човнів була.

50 Еней, пожар такий уздрівши,
Злякався, побілів, як сніг,
І бігти всім туди звелівши,
Чимдуж до човнів сам побіг.
На гвалт у дзвони задзвонили,
По улицах в трещотки били,
Еней же на весь рот кричав:
«Хто в бога вірує — ратуйте!
Рубай, туши, гаси, лий, куйте!
А хто ж таку нам кучму дав—»

51 Еней од страху з плигу збився,
В умі сердега помішавсь
І зараз сам не свій зробився,
Скакав, вертівся і качавсь;
І із сього свого задору
Він, голову піднявши вгору,
Кричав, опарений мов пес.
Олимпських шпетив на всю губу,
Свою і неню лаяв любу,
Добувсь і в рот, і в ніс Зевес.

52 «Гей ти, проклятий стариганю!
На землю з неба не зиркнеш,
Не чуєш, як тебе я ганю,
Зевес! — ні усом не моргнеш.
На очах більма поробились,
Коли б довіку посліпились,
Що не допоможеш ти мені.
Чи се ж таки тобі не стидно,
Що пропаду, от лиш не видно —
Я ж, кажуть люди, внук тобі!

53 А ти з сідою бородою,
Пане добродію Нептун!
Сидиш, мов демон, під водою,
І зморщившись, старий шкарбун!
Коли б струхнув хоть головою
І сей пожар залив водою —
Тризубець щоб тобі зломивсь!
Ти базаринку любиш брати,
А людям в нужді помагати
Не дуже, бачу, поспішивсь.

54 І братик ваш Плутон, поганець,
Із Прозерпиною засів,
Пекельний, гаспидський коханець,
Іще себе там не нагрів —
Завів братерство з дьяволами
І в світі нашими бідами
Не погорює ні на час.
Не посилкується німало,

Щоб так палати перестало
І щоб оцей пожар погас.

55 І ненечка моя рідненька
У чорта десь тепер гуля;
А може, спить уже п'яненька
Або з хлоп'ятами ганя.
Тепер їй, бачу, не до соли,
Уже, підтикавши десь поли,
Фурцює добре навісна.
Коли сама з ким не ночує,
То для когось уже свашкує,
Для сього тяжко поспішна.

56 Та враг бери вас, — що хотіте,
Про мене, те собі робіть;
Мене на лід не посадіте,
Пожар лиш тільки погасіть;
Завередуйте по-своєму
І, будьте ласкави, моєму
Зробіте лихові кінець.
Пустіть лиш з неба веремію
І покажіте чудасію,
А я вам піднесу ралець».

57 Тут тільки що перемолився
Еней і рот свій затулив;
Я к ось із неба дощ полився,
В годину весь пожар залив.
Бурхнуло з неба, мов із бочки,

Що промочило до сорочки;
То драла врозтич всі дали.
Троянці стали всі, як хлюща,
їм лучилася невсипуща,
Не ради і дощу були.

58 Не знав же на яку ступити
Еней і тяжко горював,
Чи тут остатись, чи поплити —
Бо враг не всі човни забрав;
І миттю кинувсь до громади
Просить собі у неї поради,
Чого собою не вбагне.
Тут довго тяжко раховали
І скільки не коверзowali,
Та все було, що не оне.

59 Один з троянської громади,
Насупившись, все мовчав
І, дослухавшись до поради,
Ціпком все землю колупав.
Се був пройдисвіт і непевний,
І всім відьмам був родич кревний
Упир і знахур ворожить.
Умів і трясцю одшептати,
І кров кристьянську замовляти,
І добре знав греблі гатить.

60 Бував і в Шльонському з волами,
Не раз ходив за сіллю в Крим;

Тарані торговав возами,
Всі чумаки братались з ним.
Він так здавався і нікчемний,
Та був розумний, як письменний,
Слова так сипав, як горох.
Уже в чім, бач, пораховати,
Що розказать — йому вже дати;
Ні в чім не був страхополох.

61 Невтесом всі його дражнили,
По-нашому ж то звався Охрім;
Мені так люди говорили —
Самому ж незнакомий він.
Побачив, що Еней гнівився,
До його зараз підмостився,
За білу рученьку і взяв;
І вивівши Енея в сіни,
Сам поклонився аж в коліни,
Таку Енею річ сказав:

62 «Чого ти сильно зажурився
І так надувся, як індик —
Зовсім охляв і занудився,
Мов по болотові кулик —
Чим більш журитися — все гірше,
Заплутаєшся в лісі більше,
Покинь лиш горе і заплюй.
Піди вкладися гарно спати,
А послі будеш і гадати,
Спочинь та вже тогді міркуй!»

63 Послухавши Еней Охріма,
Укрившись, на полу ліг спать;
Но лупав тільки все очима,
Не міг ні крихти задрімаць.
На всі боки перевертався,
До люльки разів три приймався,
Знемігся ж, мов і задрімав.
Як ось Анхиз йому приснився,
Із пекла батечко явився
І синові таке сказав:

64 «Прокинься, милеє дитятко!
Пробуркайся і проходись,
Се твій прийшов до тебе батько,
То не сполохайсь, не жахнись.
Мене боги к тобі послали
І так сказати приказали:
Щоб ти нітрохи не журились,
Пошлють тобі щасливу долю,
Щоб учинив ти божу волю
І швидче в Рим переселивсь.

65 Збери всі човни, що остались,
І гарно зараз їх оправ;
Придерж своїх, щоб не впивались,
І сю Сицилію остав.
Пливи і не журись, небоже!
Уже тобі скрізь буде гоже.
Та ще, послухай, щось скажу:
Щоб в пекло ти зайшов до мене,

Бо діло єсть мені до тебе.
Я все тобі там покажу.

66 І по олимпському закону
Уже ти пекла не минеш:
Бо треба кланятись Плутону,
А то і в Рим не допливеш.
Якусь тобі він казань скаже,
Дорогу добру в Рим покаже,
Побачиш, як живу і я.
А за дорогу не турбуйся,
До пекла навпростець прямуйся
Пішком, — не треба і коня.

67 Прощай же, сизий голубочок!
Бо вже стає надворі світ;
Прощай, дитя, прощай, синочок!..»
І в землю провалився дід.
Еней спросоння як схопився,
Дрижав од страху і трусився;
Холодний лився з його піт;
І всіх троянців покликавши,
І лагодитись приказавши,
Щоб завтра поплисти як світ.

68 К Ацесту зараз сам махнувши,
За хліб подяковав, за сіль;
І там не довго щось побувши,
Вернувся до своїх відтіль.
Весь день збирались та складались;

І світу тільки що дождались,
То посідали на човни.
Еней же їхав щось несміло,
Бо море дуже надоїло,
Я к чумакам дощ восени.

69 Венера тільки що уздріла,
Що вже троянці на човнах,
К Нептуну на поклон побігла,
Щоб не втопив їх у волнах.
Поїхала в своїм ридвані,
Мов сотника якого пані,
Баскими конями, як звір.
Із кінними проводниками,
З трьома назаді козаками,
А коні правив машталір.

70 Була на йому біла свита
Із шаповальського сукна,
Тясомкою кругом обшита,
Сім кіп стоялася вона.
Набакир шапочка стриміла,
Далеко дуже червоніла,
В руках же довгий був батіг;
Ім грімко ляскав він із лиха,
Скакали коні без оддиха;
Ридван, мов вихор в полі, біг.

71 Приїхала, загримотіла,
Кобиляча мов голова;

К Нептуну в хату і влетіла
Так, як із вирію сова;
І не сказавши ні півслова,
Нехай, каже, твоя здорова
Бува, Нептуне, голова!
Як навіжена, прискакала,
Нептуна в губи цілувала,
Говорячи такі слова:

72 «Коли, Нептун, мені ти дядько,
А я племінниця тобі,
Та ти ж мені хрещений батько,
Спасибі зароби собі.
Моєму поможи Енею,
Щоб він з ватагою своєю
Щасливо їздив по воді;
Уже і так пополякали,
Насилу баби одшептали,
Попався в зуби був біді».

73 Нептун, моргнувши, засміявся;
Венеру сісти попросив
І після неї облизався,
Сивухи чарочку налив;
І так її почаствовавши,
Чого просила, обіщавши,
І зараз з нею попрощавсь.
Повіяв вітр з руки Енею,
Простивсь сердешненький з землею,
Як стрілочка, по морю мчавсь.

74 Поромщик їх щонайглавніший
З Енеєм їздив всякий раз,
Його слуга був найвірніший —
По-нашому він звався Тарас.
Сей, сидя на кормі, хитався,
По саме нільзя нахлистався
Горілочки, коли прощався.
Еней велів його прийняти,
Щоб не пустивсь на дно ниряти
І в лучшій місці би проспавсь.

75 Но видно, що пану Тарасу
Написано так на роду,
Щоб тільки до сього він часу
Терпів на світі сім біду.
Бо, розхитавшись, бризнув в воду,
Нирнув — і, не спитавши броду,
Навиринки пішла душа.
Еней хотів, щоб окошилась
Біда і більш не продовжилась,
Щоб не пропали всі з коша.

Частина третя

І Еней-сподар, посумовавши,
Насилу трохи вгамовавсь;
Поплакавши і поридавши,
Сивушкою почаствовавсь;
Но все-таки його мутило

І коло серденька крутило,
Небіжчик часто щось вздыхав;
Він моря так уже боявся,
Що на богів не покладався
І батькові не довіряв.

2 А вітри ззаду все трубили
В потилицю його човнам,
Що мчалися зо всеї сили
По чорним пінявим водам.
Гребці і весла положили,
Та сидя люлечки курили
І кургикали пісеньок:
Козацьких, гарних, запорозьких,
А які знали, то московських
Вигадовали бриденьок.

3 Про Сагайдачного співали,
Либонь співали і про С і ч,
Як в пікінери набирали,
Як мандровав козак всю ніч;
Полтавську славили Шведчину,
І неня як свою дитину
З двора провадила в поход;
Як під Бендер'ю воювали,
Без галушок як помирили,
Колись як був голодний год.

4 Не так то діється все хутко,
Як швидко кажуть нам казок;

Еней наш плив хоть дуже прудко,
Та вже ж він плавав не деньок;
Довгенько по морю щось шлялись
І сами о світі не знались,
Не знав троянець ні один,
Куди, про що і як швендюють,
Куди се так вони мандрують,
Куди їх мчить Анхизів син.

5 От так поплававши немало
І поблудивши по морям,
Як ось і землю видно стало,
Побачили кінець бідам!
До берега якраз пристали,
На землю з човнів повставали
І стали тут оддыхать.
Ся Кумською земелька звалась,
Вона троянцям сподобалась,
Далось і їй троянців знать.

6 Розгардіяш настав троянцям,
Оп'ять забули горювать;
Буває щастя скрізь поганцям,
А добрий мусить пропадять.
І тут вони не шанувались,
А зараз всі і потаскались,
Чого хотілося шукать:
Якому — меду та горілки,
Якому — молодиці, дівки,
Оскому щоб з зубів зігнать.

7 Були бурлаки сі моторні,
Тут познайомились той час,
З диявола швидкі, проворні,
Підпустять москаля якраз.
Зо всіми миттю побратались,
Посватались і покумались,
Мов зроду тутечка жили;
Хто мав к чому яку кебету,
Такого той шукав бенькету,
Всі веремію підняли.

8 Де досвітки, де вечорниці,
Або весілля де було,
Дівчата де і молодиці,
Кому родини надало,
То тут троянці і вродились;
І лиш гляди, то й заходились
Коло жінок там ворожить,
І, чоловіків підпоївши,
Жінок, куди хто знав, повівши,
Давай по чарці з ними пить.

9 Які ж були до карт охочі,
То не сиділи дурно тут;
Гуляли часто до півночі
В ніска, в пари, у лави, в жгут,
У памфиля, в візка і в кепа,
Кому ж із них була дотепа,
То в гроші грали всім листів.
Тут всі по волі забавлялись,

Пили, іграли, женихались.
Ніхто без діла не сидів.

10 Енеи один не веселився,
Йому немиле все було;
Йому Плутон та батько снівся,
І пекло в голову ввійшло.
Оставивши своїх гуляти,
Пішов скрізь по полям шукати,
Щоб хто дорогу показав:
Куди до пекла мандровати,
Щоб розізнати, розпитати,
Бо в пекло стежки він не знав.

11 Ішов, ішов, аж з русих кудрів
В три ряди капав піт на ніс,
Як ось забачив щось і уздрів,
Густий пройшовши дуже ліс.
На ніжці курячій стояла
То хатка дуже обветшала,
І вся вертілася кругом;
Він, до тії прийшовши хати,
Хазяїна став викликати,
Прищурившись під вікном.

12 Еней стояв і дожидався,
Щоб вийшов з хати хто-небудь,
У двері стукав, добувався,
Хотів був хатку з ніжки спхнуть.
Як вийшла бабище старая,

Крива, горбатая, сухая,
Запліснявіла вся в шрамах;
Сіда, ряба, беззуба, коса,
Розхристана, простоволоса,
І як в намисті, вся в жовнах.

13 Еней, таку уздрівши цяцю,
Не знав із ляку де стояв;
І думав, що свою всю працю
Навіки тута потеряв.
Як ось до його підступила
Яга ся і заговорила,
Роззявивши свої уста:
«Гай, гай же, слихом послухати,
Анхизенка у віч видати,
А як забрів ти в сі міста —

14 Давно тебе я дожидаю
І думала, що вже пропав;
Я все дивлюсь та визираю,
Аж ось коли ти причвалав.
Мені вже розказали з неба,
Чого тобі пильненько треба, —
Отець твій був у мене тут».
Еней сьому подивовався
І баби сучої спитався:
Як відьму злую сю зовуть.

15 «Я Кумська зовусь Сивилла,
Ясного Феба попада,

При його храмі посідила,
Давно живу на світі я!
При Шведчині я дівовала,
А татарва як набігала,
То вже я замужем була;
І першу сарану зазнаю;
Коли ж був трус, як ізгадаю,
То вся здригнуь, мовби мала.

16 На світі всячину я знаю,
Хоть нікуди і не хожу,
І людям в нужді помагаю,
І їм на звіздах ворожу:
Кому чи трястю одігнати,
Од зашниць чи пошептати,
Або і волос ізігнать;
Шепчу — уроки проганяю,
Переполохи виливаю,
Гадюк умію замовлять.

17 Тепер ходімо лиш в капицю,
Там Фебові ти поклонись
І обіщай йому телицю,
А послі гарно помолись.
Не пожалій лиш золотого
Для Феба світлого, ясного,
Та і мені що перекинь;
То ми тобі таки щось скажем,
А може, в пекло шлях покажем,
Іди, утрись і більш не слинь».

18 Прийшли в каплицю перед Феба,
Еней поклони бити став,
Щоб із блакитного Феб неба
Йому всю ласку показав.
Сивиллу тут замордовало,
І очі на лоб позганяло,
І дибом волос став сідий;
Клубком із рота піна билась;
Сама ж вся корчилась, кривилась,
Мов дух вселився в неї злий.

19 Тряслась, кректала, побивалась,
Як бубен, синя стала вся;
Упавши на землю, качалась,
У барлозі мов порося.
І чим Еней молився більше,
То все було Сивиллі гірше;
А послі, як перемоливсь,
З Сивилли тільки піт котився;
Еней же на неї дивився,
Дрижав од страху і трусивсь.

20 Сивилла трохи очуняла,
Отерла піну на губах;
І до Енея проворчала
Приказ од Феба в сих словах:
«Така богів Олимпських рада,
Що ти і вся твоя громада
Не будете по смерть в Риму;
Но що тебе там будуть знати,

Твоє імення вихваляти;
Но ти не радуйся сьому.

21 Іще ти вип'єш добру повну,
По всіх усядах будеш ти;
І долю гірку, невгомонну
Готовсь свою не раз клясти.
Юнона ще не вдовольнилась,
Її злоба щоб окошилась
Хотя б на правнуках твоїх;
Но послі будеш жить по-панськи,
І люди всі твої троянські
Забудуть всіх сих бід своїх».

22 Еней похнюпивсь, дослухався,
Сивилла що йому верзла,
Стояв, за голову узявся,
Не по йому ся річ була.
«Трохи мене ти не морочиш,
Не розчовпу, що ти пророчиш, —
Еней Сивиллі говорив: —
Диявол знає, хто з вас бреше,
Трохи б мені було не легше,
Якби я Феба не просив.

23 Та вже що буде, те і буде,
А буде те, що бог нам дасть;
Не ангели — такі ж люди,
Колись нам треба всім пропасть.
До мене будь лиш ти ласкава,

Услужлива і нелукава,
Мене до батька поведи;
Я проходився б ради скуки
Побачити пекельні муки,
Ану, на звізди погляди.

24 Не перший я, та й не послідній,
Іду до пекла на поклон:
Орфей який уже негідний,
Та що ж йому зробив Плутон;
А Геркулес як увалився,
То так у пеклі розходився,
Що всіх чортяк порозганяв.
Ану! Черкнім — а для охоти
Тобі я дам на дві охвоти...
Та ну ж! скажи, щоб я вже знав».

25 «Огнем, як бачу, ти іграєш, —
Йому дала яга одвіт: —
Ти пекла, бачу, ще не знаєш,
Не мил тобі уже десь світ.
Не люблять в пеклі жартувати,
Повік тобі дадуться знати,
От тільки ніс туди посунь;
Тобі там буде не до чмиги,
Як піднесуть із отцом фіги,
То зараз вхопить тебе лунь.

26 Коли ж сю маєш ти охоту
У батька в пеклі побувать,

Мені дай зараз за роботу,
То я приймуся мусовать,
Як нам до пекла довалитись
І там на мертвих подивитись;
Ти знаєш — дурень не бере:
У нас хоть трохи хто тямущий,
Уміє жить по правді сущій,
То той, хоть з батька, то здере.

27 Поким же що, то ти послухай
Того, що я тобі скажу,
І голови собі не чухай...
Я в пекло стежку покажу:
В лісу великому, густому,
Непроходимому, пустому
Якеєсь дерево росте;
На нім кислиці не простії
Ростуть — як жар, всі золотії,
І деревце те не товсте.

28 Із дерева сього зломити
Ти мушиш гільку хоть одну;
Без неї бо ні підступити
Не можна перед сатану;
Без гільки і назад не будеш
І душу з тілом ти погубиш,
Плутон тебе закабалить.
Іди ж, та пильно приглядайся,
На всі чотири озирайся,
Де деревце те заблищить.

29 Зломивши ж, зараз убирайся,
Якмога швидше утікай;
Не становись, не оглядайся
І уха чим позатикай;
Хоть будуть голоса кричати,
Щоб ти оглянувся, прохати,
Гляди, не озираєсь, біжи.
Вони, щоб тільки погубити,
То будуть все тебе манити;
От тут себе ти покажи».

30 Я га тут чортзна-де дівалася,
Еней остався тільки сам,
Йому все яблуня здавалася,
Покою не було очам;
Шукать її Еней попхався,
Втомивсь, засапавсь, спотикався,
Поки прийшов під темний ліс;
Коловь сердешний об тернину,
Пошарпався весь об шипшину,
Було таке, що рачки ліз.

31 Сей ліс густий був несказанно,
І сумно все в йому було;
Щось вило там безперестанно
І страшним голосом ревла;
Еней, молитву прочитавши
І шапку цупко підв'язавши,
В лісну гущу і пішов,
Ішов і утомивсь чимало,

І надворі тогді смеркало,
А яблуні ще не знайшов.

32 Уже він починав боятись,
На всі чотири озиратись;
Трусивсь, та нікуди діватись,
Далеко тяжко в ліс забравсь;
А гірше ще його злякало,
Як щось у очах засіяло,
От тут-то берега пустивсь;
А послі дуже удивився,
Як під кислицей опинився, —
За гілку зараз ухвативсь.

33 І не подумавши німало,
Нап'явсь, за гілечку смикнув,
Аж дерево те затріщало,
І зараз гілку одчохнув.
І дав чимдуж із лісу драла,
Що аж земля під ним дрижала,
Біг так, що сам себе не чув;
Біг швидко, не остановлявся,
Увесь об колючки подрався;
Як чорт, у реп'яхах весь був.

34 Прибіг к троянцям, утомився
І оддыхати простягнувсь;
Як хлюща, потом весь облився,
Трохи-трохи не захлебнувсь.
Звелів з бичні волів пригнати,

Цапів з вівцями припасати,
Плутону в жертву принести,
І всім богам, що пеклом правлять
І грішних тормошать і давлять,
Щоб гніву їм не навести.

35 Як тільки темна та пахмурна
Із неба зслизла чорна ніч;
Година ж стала балагурна,
Як звізди повтікали пріч;
Троянці всі заворушились,
Завештались, закамешились
На жертву приганяють биків;
Дяки з попами позбирались,
Зовсім служити всі прибрались,
Огонь розкладений горів.

36 Піп зараз взяв вола за роги
І в лоб обухом зацідив,
І взявши голову між ноги,
Ніж в черево і засадив;
І виняв тельбухи з кишками,
Розклав гарненько їх рядами
І пильно кендюх розглядав;
Енею послі божу волю
І всім троянцям добру долю,
Мов по звіздам, все віщовав.

37 Як тут з скотиною возились
І харамаркали дяки,

Як вівці і цапи дровичились,
В різницях мов ревли бики;
Сивилла тут де не взялася,
Запінилася і тряслася,
І галас зараз підняла:
«К чортам ви швидче всі ізгиньте,
Мене з Енеєм тут покиньте,
Не ждїть, щоб тришия дала.

38 А ти, — мовляла ко Енею: —
Моторний, смілий молодець,
Прощайся з юрбою своєю,
Ходім лиш в пекло — там отець
Нас твій давно вже дожидає
І, може, без тебе скучає.
Ану, пора чимчиковать.
Возьми на плечі з хлібом клунок;
Нехай йому лихий прасунок,
Як голодом нам помирать.

39 Не йди в дорогу без запасу,
Бо хвіст од голоду надмеш;
І де-где инчого ти часу
І крихти хліба не найдеш;
Я в пекло стежку протоптала,
Я там не раз, не два бувала,
Я знаю тамошній народ;
Дорожки всі, всі уголочки,
Всі закоморочки, куточки,
Уже не первий знаю год».

40 Еней в сю путь якраз зібрався,
Шкапові чоботи набув,
Підтикався, підперезався
І пояс цупко підтягнув;
А в руки добру взяв дрючину,
Обороняти злу личину,
Як лучиться де од собак.
А послі за руки взялися,
Прямцем до пекла поплелися,
Пішли на прощу до чортяк.

41 Тепер же думаю, гадаю,
Трохи не годі і писать;
Ізроду пекла я не знаю,
Нездатний, далєбі, брехать;
Хіба, читателі, пождіте,
Вгамуйтеь трохи, не галіте,
Піду я до людей старих;
Щоб їх о пеклі розпитати
І попрошу їх розказати,
Що чули од дідів своїх.

42 Виргилій же, нехай царствує,
Розумненький був чоловік,
Нехай не вадить, як не чує,
Та в давній дуже жив він вік.
Не так тепер і в пеклі стало,
Як в старину колись бувало
І як покійник написав;
Я, може, що-небудь прибавлю;

Переміню і що оставлю,
Писну — як од старих чував.

43 Еней з Сивиллою хватались,
До пекла швидче щоб прийти,
І дуже пильно приглядались,
До пекла двері як найти.
Як ось перед якуюсь гору
Прийшли, і в ній велику нору
Знайшли і вскочили туди.
Пішли під землю темнотою,
Еней все шупався рукою,
Щоб не ввалитися куди.

44 Ся улица вела у пекло,
Була вонюча і грязна;
У ній і вдень було, мов смеркло,
Од диму вся була чадна;
Жила з сестрою тут Дрімота,
Сестра же звалася Зівота,
Поклон сі перші оддали
Тімасі нашому Енею
З його старою попадею —
І послі далі повели.

45 А потім Смерть до артикулу
Ім воздала косою честь,
Наперед стоя калавуру,
Який у її мосці єсть:
Чума, война, харцизтво, холод,

Короста, трясця, парші, голод;
За сими ж тут стояли в ряд:
Холера, шолуді, бешиха
І всі мирянські, знаєш, лиха,
Що нас без милости морять.

46 Іще ж не все тут окошилось,
Іще брела ватага лих:
За смертю слідом валилось
Жінок, свекрух і мачух злих.
Відчими йшли, тесті-скуп'яги,
Зяті і свояки-мотяги,
Сердиті шурини, брати,
Зовиці, невістки, ятровки —
Що все гризуться без умовки —
І всякі тут були кати.

47 Якійсь злидні ще стояли,
Жовали все в зубах папір,
В руках каламарі держали,
За уха настромляли пір.
Се все десятські та соцькії,
Начальники, п'явки людськії
І всі прокляті писарі;
Ісправники все ваканцьові,
Судді і стряпчі безтолкові,
Повірені, секретарі.

48 За сими йшли святі понури,
Що не дивились і на світ,

Смиренної були натури,
Складали руки на живіт;
Умільно богу все молились,
На тиждень днів по три пестились
І вслух не лаяли людей;
На чотках мир пересуждали
І вдень ніколи не гуляли,
Вночі ж було не без гостей.

49 Насупротив сих окаянниць
Квартал був цілий волоцюг,
Моргух, мандрьох, ярижниць, п'яниць
І бахурів на цілий плуг;
З бстриженими головами,
З підрізаними пеленами,
Стояли хльорки наголо.
І панночок фільтіфікетних,
Лакеїв гарних і дотепних,
Багацько дуже щось було.

50 І молодиці молоденькі,
Що вийшли заміж за старих,
Що всякий час були раденькі
Потішить парнів молодих;
І ті тут молодці стояли,
Що недотепним помагали
Для них сімейку розплодити;
А діти гуртові кричали,
Своїх паньматок проклинали,
Що не дали на світі жити.

51 Еней хоть сильно тут дивився
Такий великій новині,
Та вже од страху так трусився,
Мов сидя охляп на коні.
Побачивши ж іще іздалі,
Які там дива плазовали,
Кругом, куди ні поглядиш,
Злякавсь, к Сивиллі прихилився.
Хватавсь за дергу і тулився,
Мов од ката в коморі миш.

52 Сивилла в дальший путь таскала,
Не баскаличивсь би та йшов;
І так швиденько поспішала,
Еней не чув аж подошов,
Хватаючися за ягою;
Як ось уздріли пред собою
Чрез річку в пекло перевіз.
Ся річка Стиксом називалась,
Сюди ватага душ збиралась,
Щоб хто на той бік перевіз.

53 І перевізчик тут явився,
Як циган, смуглой цери був,
Од сонця весь він попалився
І губи, як арап, оддув;
Очища в лоб позападали,
Сметаною позапливали,
А голова вся в ковтунах;
Із рота слина все котилась,

Як повстка, борода скомшилась,
Всім задавав собою страх.

54 Сорочка, зв'язана узлами,
Держалась всилу на плечах,
Попричепляна мотузками,
Як решето, була в дірках;
Замазана була на палець,
Засалена, аж капав смалець,
Обутий в драні постоли;
Із дір онучі волочились,
Зовсім, хоть вижми, помочились,
Пошарпані штани були.

55 За пояс лико одвічало,
На йому висів гаманець;
Тютюн, і люлька, і кресало,
Лежали губка, кремінець.
Хароном перевізник звався,
Собою дуже величався,
Бо і не в шутку був божок:
З крючком весельцем погрібався.
По Стиксові, як стрілка, мчався,
Був човен легкий, як пушок.

56 На ярмарку як слобожане
Або на красному торгу
До риби товпляться миряне,
Було на сьому так лугу.
Душа товкала душу в боки

І скреготали, мов сороки;
Той пхавсь, той сунувсь, инчий ліз;
Всі м'ялися, перебирались,
Кричали, спорили і рвались,
І всяк хотів, його щоб віз.

57 Як гуща в сирівці іграє,
Шиплять, як кваснуть, буряки,
Як против сонця рій гуляє,
Гули сі так небораки,
Харона, плачучи, прохали,
До його руки простягали,
Щоб взяв з собою на каюк;
Но сей того плачу байдуже,
На просьби уважав не дуже:
Злий з сина був старий дундук.

58 І знай, що все веслом махає
І в морду тиче хоч кому,
Од каюка всіх одганяє,
А по вибору своєму
Потрошечку в човен сажає,
І зараз човен одпихає,
На другий перевозить бік;
Кого не візьме, як затнеться,
Тому сидіти доведеться,
Гляди — і цілий, може, вік.

59 Еней в кагал сей як убрався,
Щоб зближитися к порому;

То з Палінуром повстрічався,
Штурмановав що при йому.
Тут Палінур пред ним заплакав,
Про долю злу свою балакав,
Що через річку не везуть;
Но баба зараз розлучила,
Енею в батька загвоздила,
Щоб довго не базікав тут.

60 Попхались к берегу поближче,
Прийшли на самий перевіз,
Де засмальцьований дідище
Вередовав, як в греблі біс;
Кричав буцімто навіжений,
І кобенив народ хрещений,
Як водиться в шиньках у нас;
Досталось родичам сердешним,
Не дуже лаяв словом гречним,
Нехай же зносять в добрий час.

61 Харон, таких гостей уздрівши,
Оскілками на їх дививсь,
Як бик скажений заревівши,
Запінивсь дуже і озливсь:
«Відкіль такії се мандрьохи,
І так уже вас тут не трохи,
Якого чорта ви прийшли —
Вас треба хати холодити!
Вас треба так опроводити,
Щоб ви і місця не найшли.

62 Геть, преч, вбирайтесь відсіль к чорту,
Я вам потилишника дам;
Поб'ю всю пику, зуби, морду,
Аж не пізна вас дідько сам;
Ййон же як захрабровали,
Живі сюди примандровали,
Бач, гираві, чого хотять!
Не дуже я на вас покваплюсь,
Тут з мертвими ось не управлюсь,
Що так над шиєю стоять».

63 Сивилла бачить, що не шутка,
Бо дуже сердиться Харон;
Еней же був собі плохутка;
Дала стариганю поклон:
«Та ну, на нас лиш придивися, —
Сказала, — дуже не гнівися,
Не сами ми прийшли сюди;
Хіба ж мене ти не пізнаєш,
Що так кричиш, на нас гукаєш —
Оце невидані біди!

64 Ось глянься, що оце такеє!
Утихомиря, не бурчи;
Ось деревце, бач, золотее,
Тепер же, коли хоч, мовчи».
Потім все дрібно розказала,
Кого до пекла провозжала,
До кого, як, про що, за чим.
Харон же зараз схаменувся,

Разів з чотири погребнувся
І з каючком причалив к ним.

65 Еней з Сивиллою своєю
Не мішавши в човен ввійшли;
Кальною річкою сією
На той бік в пекло поплили;
Вода в розколини лилася,
Що аж Сивилла піднялася,
Еней боявсь, щоб не втонуть,
Но пан Харон наш потрудився,
На той бік так перехопився,
Що нільзя оком ізмигнуть.

66 Приставши, висадив на землю;
Взяв пів-алтина за труди,
За працювиту свою греблю,
І ще сказав, іти куди.
Пройшовши відсіль гонів з двоє,
Побравшись за руки обоє,
Побачили, що ось лежав
У бур'яні бровко муругий,
Три голови мав пес сей мурий,
Він на Енея загарчав.

67 Загавкав грізно в три язики,
Уже був кинувсь і кусать,
Еней підняв тут крик великий,
Хотів чимдуж назад втікати.
Аж баба хліб бровку шпурнула

І горло глевтяком заткнула,
То він за кормом і погнався;
Еней же з бабою старою,
То сьак, то так, попід рукою,
Тихенько од бровка убравсь.

68 Тепер Еней убрався в пекло,
Прийшов зовсім на инчий світ;
Там все поблідло і поблекло,
Нема ні місяця, ні зізд,
Там тільки тумани великі,
Там чутні жалобнії крики,
Там мука грішним не мала.
Еней з Сивиллою гляділи,
Якїї муки тут терпіли,
Якая кара всім була.

69 Смола там в пеклі клекотіла
І грїлася все в казанах,
Живиця, сірка, нефть кипіла;
Палав огонь, великий страх!
В смолі сїй грішники сиділи
І на огні пеклись, горіли.
Хто, як, за віщо заслужив.
Пером не можна написати,
Не можна і в казках сказати.,
Яких було багацько див!

70 Панів за те там мордовали
І жарили зо всіх боків,

Що людям льготи не давали
І ставили їх за скотів.
За те вони дрова возили,
В болотах очерет косили,
Носили в пекло на підпал.
Чорти за ними приглядали,
Залізним пруттям підганяли,
Коли який з них приставав.

71 Огненним пруттям оддирали
Кругом на спину і живіт,
Себе що сами убивали,
Яким остив наш білий світ.
Гарячим дьогтем заливали,
Ножами під боки штрикали,
Щоб не хапались умирать.
Робили рознії їм муки,
Товкли у мужчирях їм руки,
Не важились щоб убивать.

72 Багатим та скупим вливали
Розтопленеє срібло в рот,
А брехунів там заставляли
Лизать гарячих сковород;
Які ж ізроду не женились,
Та по чужим куткам живились,
Такі повішані на крюк,
Зачеплені за теє тіло,
На світі що грішило сміло
І не боялося сих мук.

73 Всім старшинам тут без розбору,
Панам, підпанкам і слугам
Давали в пеклі добру хльору,
Всім по заслuzі, як котам.
Тут всякії були цехмистри,
І ратмани, і бургомистри,
Судді, підсудки, писарі,
Які по правді не судили
Та тільки грошики лупили
І одбирали хабарі.

74 І всі розумні філозопи,
Що в світі вчились мудровать;
Ченці, попи і крутопопи,
Мирян щоб знали научать;
Щоб не ганялись за гривнями,
Щоб не возились з попадями,
Та знали церков щоб одну;
Ксьондзи до баб щоб не іржали,
А мудрі звiзд щоб не знімали —
Були в огні на самім дну.

75 Жінок своїх що не держали
В руках, а волю їм давали,
По весіллях їх одпускали,
Щоб часто в приданках були
І до півночі там гуляли,
І в гречку деколи скакали,
Такі сиділи всі в шапках,
І з превеликими рогами,

З зажмуреними всі очами,
В кип'ячих сіркой казанах.

76 Батьки, які синів не вчили,
А гладили по головах,
І тільки знай що їх хвалили,
Кипіли в нефті в казанах;
Що через їх синки в ледащо
Пустилися, пішли в нінащо,
А послі чубили батьків,
І всею силою бажали,
Батьки щоб швидче умиralи,
Щоб їм прийнятись до замків.

77 І ті були там лагоминці,
Піддурювали що дівок,
Що в вікна дрались по драбинці
Під темний, тихий вечерок;
Що будуть сватать їх, брехали,
Підманювали, улещали,
Поки добрались до кінця;
Поки дівки од перечосу
До самого товстіли носу,
Що сором послі до вінця.

78 Були там купчики проворні,
Що їздили по ярмаркам,
І на аршинець на підборний
Поганий продавали крам.
Тут всякії були пронози,

Перекупки і шмаровози,
Жиди, міняйли, шинькарі.
І ті, що фіги-миги возять,
Що в боклагах гарячий носять,
Там всі пеклися крамарі.

79 Паливоди і волоцюги,
Всі зводники і всі плути;
Ярижники і всі п'янюги,
Обманщики і всі моти,
Всі ворожбити, чародії,
Всі гайдамаки, всі злодії,
Шевці, кравці і ковалі;
Цехи: різницький, коновальський,
Кушнірський, ткацький, шаповальський
Кипіли в пеклі всі в смолі.

80 Там всі невірні і христьяне,
Були пани і мужики,
Була там шляхта і міщане.
І молоді, і старики;
Були багаті і убогі,
Прямі були і кривоногі,
Були видющі і сліпі,
Були і штатські, і воєнні,
Були і панські, і казенні,
Були миряне і попи.

81 Гай! гай! та нігде правди діти,
Брехня ж наробить лиха більш;

Сиділи там скучні піїти,
Писарчуки поганих вірш,
Великій терпіли муки,
їм зв'язані були і руки,
Мов у татар терпіли плін.
От так і наш брат попадеться,
Що пише, не остережеться,
Який же втерпить його хрін!

82 Якусь особу мацапуру
Там шкварили на шашлику,
Гарячу мідь лили за шкуру
І розпинали на бику.
Натуру мав він дуже бридку,
Кривив душею для прибитку,
Чужее оддавав в печать;
Без сорома, без бога бувши
І восьму заповідь забувши,
Чужим пустився промишлять.

83 Еней як відсіль відступився
І далі трохи одійшов,
То на другее нахопився,
Жіночу муку тут найшов.
В другім зовсім сих каравані
Піджарьовали, як у бані,
Що аж кричали на чім світ;
Оці то галас ісправляли,
Гарчали, вили і пищали,
Після куті мов на живіт.

84 Дівки, баби і молодиці
Кляли себе і ввесь свій рід,
Кляли всі жарти, вечерниці,
Кляли і жизнь, і білий світ;
За те їм так там задавали,
Що через міру мудровали
І верховодили над всім;
Хоть чоловік і не онеє,
Коли же жінці, бачиш, теє,
То треба угодити їй.

85 Були там чесні постомолки,
Що знали весь святий закон,
Молилися без остановки
І били сот по п'ять поклон,
Як в церкві між людьми стояли,
І головами все хитали,
Як же були на самоті,
То молитовники ховали,
Казились, бігали, скакали
І гірше дещо в темноті.

86 Були і тії там панянки,
Що наряжались на показ;
Мандрьохи, хльорки і діптянки,
Що продають себе на час.
Сі в сірці і в смолі кипіли
За те, що жирно дуже їли
І що їх не страшив і піст;
Що все прикушовали губи,

І скалили біленькі зуби,
І дуже волочили хвіст.

87 Пеклись тут гарні молодиці,
Аж жаль було на них глядіть,
Чорняві, повні, милолиці;
І сі тут мусили кипіть,
Що замуж за старих ходили
І мишаком їх поморили,
Щоб послі гарно погулять
І з парубками поводитись,
На світі весело нажитись
І не голодним умирать.

88 Якіїсь мучились там птахи
З куделями на головах;
Се чесниї, не потіпахи,
Були тендітні при людях;
А без людей — не можна знати
Себе чим мали забавляти,
Про те лиш знали до дверей.
Ім тяжко в пеклі докоряли,
Смоли на щоки наліпляли,
Щоб не дурили так людей.

89 Бо щоки терли манією,
А блейвасом і ніс, і лоб,
Щоб краскою, хоть не своєю,
Причаровать к собі кого б;
Із ріпи підставляли зуби,

Я лозили все смальцем губи,
Щоб підвести на гріх людей;
Пиндючили якїсь бочки,
Мостили в пазусі платочки,
В которих не було грудей.

90 За сими по ряду шкварчали
В розпалених сковородах
Старі баби, що все ворчали,
Базікали по всіх ділах;
Все тільки старину хвалили,
А молодих товкли та били,
Не думали ж, які були,
Іще як сами дівовали
Та з хлопцями як гарцювали,
Та й по дитинці привели.

91 Відьом же тут колесовали
І всіх шептух і ворожок,
Там жили з них чорти мотали
І без витушки на клубок;
На припічках щоб не орали,
У комини щоб не літали,
Не їздили б на упирях;
І щоб дощу не продавали,
Вночі людей щоб не лякали,
Не ворожили б на бобах.

92 А зводницям таке робили,
Що цур йому вже і казать,

На гріх дівок що підводили
І сим учились промишлять;
Жінок од чоловіків крали
І волоцюгам помагали
Рогами людський лоб квічать;
Щоб не своїм не торговали,
Того б на одкуп не давали,
Що треба про запас держать.

93 Еней там бачив щось немало
Кип'ящих мучениць в смолі,
Як з кабанів топилось сало,
Так шкварилися сі в огні;
Були і світські, і черниці,
Були дівки і молодиці,
Були і панї, й панночки;
Були в свитках, були в охвотах,
Були в дульєтах і в капотах,
Були всі грішні жіночки.

94 Но се були все осуждені,
Які померли не тепер;
Без суду ж не палив пекельний
Огонь, недавно хто умер;
Сі всі були в другім загоні,
Якби лошата або коні,
Не знали попадуть куда;
Еней, на перших подивившись
І о бідах їх пожутившись,
Пішов в другії ворота.

95 Еней, ввійшовши в сю кошару,
Побачив там багацько душ,
Вмішавшись між сю отару,
Як між гадюки чорний уж.
Тут розні душі похожали,
Все думали та все гадали,
Куди-то за гріхи їх впруть.
Чи в рай їх пустять веселитись,
Чи, може, в пекло пошмалитись
І за гріхи їм носа втнуть.

96 Було їм вільно розмовляти
Про всякії свої діла,
І думати, і мізковати —
Яка душа, де, як жила;
Багатий тут на смерть гнівився,
Що він з грішми не розлічився,
Кому і кілька треба дати;
Скупий же тосковав, нудився,
Що він на світі не нажився
І що не вспів і погулять.

97 Сутяга толковав укази,
І що то значить наш Статут;
Розказовав свої прокази,
На світі що робив сей плут.
Мудрець же физику провадив,
І толковав якихсь монадів,
І думав, відкіль взявся світ —
А мартопляс кричав, сміявся,

Розказовав і дивовався,
Як добре знав жінок дурить.

98 Суддя там признавався сміло,
Що з гудзиками за мундир
Таке переоначив діло,
Що, може б, навістив Сибір;
Та смерть ізбавила косою,
Що кат легенькою рукою
Плечей йому не покропив.
А лікар скрізь ходив з ланцетом,
З слабительним і спермацетом
І чванивсь, як людей морив.

99 Ласощохлисти похажали,
Всі фертики і паничі,
На пальцях ногтики кусали,
Розприндившись, як павичі;
Все очі вгору піднімали,
По світу нашому вздыхали,
Що рано їх побрала смерть;
Що трохи слави учинили,
Не всіх на світі подурили,
Не всім успіли морду втерть.

100 Моти, картюжники, п'янюги
І весь проворний чесний род;
Лакеї, конюхи і слуги,
Всі кухарі і скороход,
Побравшись за руки, ходили

І все о плутнях говорили,
Які робили, як жили,
Як паней і панів дурили,
Як по шиньках вночі ходили
І як з кишень платки тягли.

101 Там придзигльованки журились,
Що нікому вже підморгнуть,
За ними більш не волочились,
Тут їх заклекотіла путь;
Баби тут більш не ворожили
І простодушних не дурили.
Які ж дівок охочі бить,
Зубами з серця скреготали,
Що наймички їх не вважали
І не хотіли їм годить.

102 Еней уздрів свою Дидону,
Ошмалену, мов головня,
Якраз по нашому закону
Пред нею шапочку ізняв:
«Здорова! — глянь... де ти взялася —
І ти, сердешна, приплелася
Із Карфагени аж сюди —
Якого біса ти спеклася,
Хіба на світі нажилася —
Чорт мав тобі десь і стида.

103 Така смачная молодиця,
І глянь! умерла залюбки...

Рум'яна, повна, білолиця,
Хто гляне, то лизне губки;
Тепер з тебе яка утіха —
Ніхто не гляне і для сміха,
Навік тепер пропала ти!
Я, далєбі, в тім не виною,
Що так роз'їхався з тобою,
Мені приказано втекти.

104 Тепер же, коли хоч, злигаймось
І нумо жить так, як жили,
Тут закурім, заженіхаймось,
Не розлучаймось ніколи;
Ходи, тебе я помилую,
Прижму до серця — поцілую...»
Йому ж: Дидона наодріз
Сказала: «К чорту убирайся,
На мене більш не женихайся...
Не лізь! Бо розіб'ю і ніс!»

105 Сказавши, чортзна-де пропала,
Еней не знав, що і робить.
Коли б яга не закричала,
Що довго годі говорить,
То, може б, там і застоявся
І, може, той пори дождався,
Щоб хто і ребра полічив:
Щоб з вдовами не женихався,
Над мертвими не наглумлявся,
Жінок любов'ю не морив.

106 Еней з Сивиллою попхався
В пекельную подалі глуш;
Як на дорозі повстрічався
З громадою знакомих душ.
Тут всі з Енеєм обнімались,
Чоломкались і цілювались,
Побачивши князька свого;
Тут всяк сміявся, реготався,
Еней до всіх їх доглядався,
Знайшов з троянців ось кого:

107 Педька, Терешка, Шеліфона,
Панька, Охріма і Харка,
Леська, Олешка і Сізьона,
Пархомаї їська і Феська,
Стецька, Ониська, Опанаса,
Свирида, Лазаря, Тараса,
Були Денис, Остап, Овсїй
І всі троянці, що втопились,
Як на човнах з ним волочились,
Тут був Вернигора Мусїй.

108 Жидівська школа завелася,
Великий крик всі підняли,
І реготня де не взялася,
Тут всяку всячину верзли;
Згадали чорт знає колишнє,
Балакали уже і лишнє,
І сам Еней тут розходивсь;
Щось балагурили довгенько,

Хоть ізійшлися і раненько,
Та пан Еней наш опізнивсь.

109 Сивиллі се не показалось,
Що так пахолок застоявсь,
Що дитятко так розбрехалось,
Уже і о світі не знавсь;
На його грізно закричала,
Залаяла, запорощала,
Що аж Еней ввесь затрусивсь.
Троянці также всі здригнули
І врозтич, хто куди, махнули,
Еней за бабою пустивсь.

110 Ішли, і як би не збрехати,
Трохи не з пару добрих гін,
Як ось побачили і хати,
І ввесь Плутонів царський дім.
Сивилла пальцем указала
І так Енеєві сказала:
«Ось тут і пан Плутон живе
Із Прозерпиною своєю,
До їх-то на поклон з гіллею
Тепер я поведу тебе».

111 І тільки що прийшли к воротам
І в двір пустилися чвалать,
Як баба бридка, криворота:
«Хто йде—» — їх стала окликать.
Мерзенне чудо се стояло

І було під двором в клепало,
Як в панських водиться дворах;
Обмотана вся ланцюгами,
Гадюки вилися клубками
На голові і на плечах.

112 Вона без всякого обману
І щиро без обиняків
Робила грішним добру шану,
Ремнями драла, мов биків;
Кусала, гризла, бичовала,
Кришила, шкварила, щипала,
Топтала, дряпала, пекла,
Порола, корчила, пиляла,
Вертіла, рвала, шпиговала
І кров із тіла їх пила.

113 Еней, бідняжка, ізлякався
І ввесь, як крейда, побілів,
І зараз у яги спитався,
Хто їй так мучити велів —
Вона йому все розказала
Так, як сама здорова знала,
Що в пеклі є суддя Еак;
Хоть він на смерть не осуждає,
Та мучити повеліває,
І як звелить — і мучать так.

114 Ворота сами одчинились,
Не смів ніхто їх задержать,

Еней з Сивиллою пустились,
Щоб Прозерпині честь оддать.
І піднести їй на болячку
Ту суто золоту гіллячку,
Що сильно так вона бажа.
Но к ній Енея не пустили,
Прогнали, трохи і не били,
Бо хиріла їх госпожа.

115 А далі вперлися в будинки
Підземного сього царя,
Ні гич, ні гариля пилинки,
Було все чисто, як зоря;
Цвяховані були там стіни
І вікна всі з морської піни;
Шумиха, оливо, свинець,
Блищали міді там і криці,
Всі убрані були світлиці;
По правді, панський був дворець.

116 Еней з ягою розглядали
Всі дива там, які були,
Роти свої пороззявляли
І очі на лоби п'яли;
Проміж собою все зглядались —
Всьому дивились, осміхались,
Еней то цмокав, то свистав.
От тут-то душі ликовали,
Що праведно в миру живали,
Еней і сих тут навіщав.

117 Сиділи, руки поскладавши,
Для них все празники були;
Люльки курили, полягавши,
Або горілочку пили,
Не тютюнкову і не пінну,
Но третьопробну, перегінну,
Настояною на бодян;
Під челюстями запікану,
І з ганусом, і до калгану,
В ній був і перець, і шапран.

118 І ласощі все тільки їли,
Сластьони, коржики, стовпці,
Варенички пшеничні, білі,
Пухкі з кав'яром буханці;
Часник, рогіз, паслін, кислиці,
Козельці, терн, глід, полуниці,
Крутії яйця з сирівцем;
І дуже вкусною яєшню,
Якусь німецьку, не тутешню,
А запивали все пивцем.

119 Велике тут було роздолля
Тому, хто праведно живе,
Так, як велике безголов'я
Тому, хто грішну жизнь веде;
Хто мав к чому яку охоту,
Тут утішався тим до поту;
Тут чистий був розгардіяш:
Лежи, спи, їж, пий, веселися,

Кричи, мовчи, співай, крутися;
Рубайсь — так і дадуть палаш.

120 Ні чванились, ні величались,
Ніхто не знав тут мудровать,
Крий боже, щоб ні догадались
Брат з брата в чім покепковать;
Ні сердилися, ні гнівилися,
Ні лаялися і не билися,
А всі жили тут люб'язно;
Тут всякий гласно женихався.
Ревливих ябед не боявся,
Було вобщє все за одно.

121 Ні холодно було, ні душно,
А саме так, як в сіряках,
І весело, і так не скучно,
На великодних як святках;
Коли кому що захотілось,
То тут як з неба і вродилось,
От так-то добрі тут жили.
Еней, се зрівши, дивовався
І тут яги своєї спитався,
Які се праведні були —

122 «Не думай, щоб були чиновні, —
Сивилла сей дала одвіт, —
Або що грошей скрині повні,
Або в яких товстий живіт;
Не ті се, що в цвітних жупанах,

В карамзинах або сап'янах;
Не ті ж, що з книгами в руках,
Не рицарі, не розбишаки;
Не ті се, що кричать: «І паки»,
Не ті, що в золотих шапках.

123 Се бідні нищі навіжені
Що дурнями зчисляли їх
Старці хромі сліпорожені
З яких був людський глум і сміх
Се що з порожніми сумками
Жили голодні під тинами,
Собак дражнили по дворах,
Се ті, що біг дасть получали,
Се ті, яких випроважали
В потилюцю і по плечах.

124 Се вдови бідні, безпомощні,
Яким приюту не було;
Се діви чесні, непорочні
Яким спідниці не дуло;
Се що без родичів остались...
І сиротами називались,
А послі вбгались і в оклад;
Се що проценту не лупили,
Що людям помагать любили,
Хто чим багат, то тим і рад.

125 Тут также старшина правдива,
Бувають всякії пани;

Но тільки трохи сього дива,
Не квапляться на се вони!
Бувають військові, значкові,
І сотники, і бунчукові,
Які правдиву жистнь вели;
Тут люде всякого завіту,
По білому єсть кілько світу,
Которі праведно жили».

126 «Скажи ж, моя голубко сиза, —
Ще Еней яги спитав. —
Чом батька я свого Анхиза
І досі в вічі не видав —
Ні з грішними, ні у Плутона,
Хіба йому нема закона,
Куди його щоб засадить—»
«Він божої, — сказала, — крові,
І по Венериній любові,
Де схоче, буде там і жить».

127 Базікавши, зійшли на гору,
На землю сіли оддихать,
І, попотівши саме впору,
Тут прийнялися розглядать,
Анхиза щоб не прогуляти,
Обридло-бо і так шукати;
Анхиз же був тогді внизу,
І, похожавши по долині,
Об миленькій своїй дитині
Водив по мізку коверзу.

128 Як глядь на гору ненароком,
І там свого синка уздрів,
Побіг старий не просто — боком
І ввесь од радости згорів.
Хватавсь з синком поговорити,
О всіх спитатись, розпросити
І повидатись хоть часок;
Енеєчка свого обняти,
По-батьківській поціловати,
Його почути голосок.

129 «Здоров, синашу, ма дитятко! —
Анхиз Енеєві сказав. —
Чи се ж тобі таки не стидно,
Що довго я тебе тут ждав —
Ходім лишень к моїй господі,
Та поговорим на свободі,
За тебе будем мірковать».
Еней стояв так, мов дубина,
Котилась з рота тільки слина,
Не смів мертвця поціловать.

130 Анхиз, сю бачивши причину,
Чого синочок сумовав,
І сам хотів обнять дитину —
Та ба! уже не в ту попав;
Принявсь його щоб научати
І тайности йому сказати,
Який Енеїв буде плід,
Якії діти будуть жваві,

На світі зроблять скільки слави,
Яким то хлопцям буде дід.

131 Тогді-то в пеклі вечерниці
Лучились, бачиш, як на те,
Були дівки та молодиці
І там робили не пусте:
У ворона собі іграли,
Весільних пісеньок співали,
Співали тут і колядок;
Палили клоччя, ворожили,
По спині лещатами били,
Загадовали загадок.

132 Тут заплітали джерегелі,
Дробушечки на головах;
Скакали по полу вегері,
В тісної баби по лавках;
А в комин сужених питали,
У хатніх вікон підслухали,
Ходили в північ по пусткам;
До свічки ложечки палили,
Щетину із свині шмалили
Або жмурились по куткам.

133 Сюди привів Анхиз Енея
І між дівок сих посадив;
Як неука і дуралея,
Принять до гурту їх просив;
І щоб обом їм услужили,

Як знають, так поворожили,
Що стрінеться з його синком:
Чи він хоть трохи уродливий,
К чому і як Еней щасливий,
Щоб всіх спитались ворожок.

134 Одна дівча була гостренька
І саме ухо прехихе,
Швидка, гнучка, хвистка, порскенька,
Було з диявола лихе.
Вона тут тільки і робила,
Що всім гадала, ворожила,
Могуща В ділі тім була;
Чи брехеньки які сточити,
Кому імення приложити,
То так якраз і додала.

135 Призвідця зараз ся шептуха
І примостилаь к старику,
Йому шепнула біля уха
І завела з ним річ таку:
«Ось я синкові загадаю,
Поворожу і попитаю,
Йому що буде, розкажу;
Я ворожбу такую знаю,
Хоть що, по правді одгадаю,
І вже ніколи не збрешу».

136 І зараз в горщечок наклала
Відьомських разних-всяких трав,

Які на Костянтина рвала,
І те гніздо, що ремез клав:
Васильки, папороть, шевлію,
Петрів батіг і конвалію,
Любисток, просерень, чебрець;
І все се налила водою
Погожею, непочатою,
Сказавши скількоś і словець.

137 Горщок сей черепком накрила,
Поставила його на жар,
І тут Енея присадила,
Щоб огоньок він роздував;
Як розігрілось, зашипіло,
Запарилось, заклекотіло,
Ворочалося зверху вниз;
Еней наш насторочив уха,
Мов чоловічий голос слуха,
Те чує і старий Анхиз.

138 Як стали роздувать пильніше,
Горщок той дужче клекотав,
Почули голос виразніше,
І він Енею так сказав:
«Енею годі вже журитись,
Од його має розплодитись
Великий і завзятий рід;
Всім світом буде управляти,
По всіх усюдах воювати,
Підверне всіх собі під спід.

139 І Римській поставить стіни,
В них буде жити, як в раю;
Великі зробить переміни
Во всім окружнім там краю;
Там буде жить та поживати,
Покіль не будуть ціловати
Ноги чиєїсь постола...
Но відсіль час тобі вбираться
І з панотцем своїм прощатся,
Щоб голова тут не лягла».

140 Сього Анхизу не бажалось,
Щоб попрощатися з синком,
І в голову йому не клалось,
Щоб з ним так бачитись мельком.
Та ба! вже нічим пособити,
Енея треба відпустити,
Із пекла вивести на світ.
Прощалися і обнімались,
Слізьми гіркими обливались —
Анхиз кричав, як в марті кіт.

141 Еней з Сивиллою старою
Із пекла бігли напростець;
Синок ворочав головою,
Поки аж не сховавсь отець;
Прийшов к троянцям помаленьку
І крався нишком, потихеньку,
Де їм велів себе пождать.
Троянці покотом лежали

І на дозвіллі добре спали —
Еней і сам уклався спать.

Частина четверта

1 Борців як три не поденькуєш,
На моторошні засердчить;
І зараз тяглом закишкуєш,
І в буркоті закендюшить.
Коли ж що напхом з'язикаєш
І в тебе добре зживотаєш,
То на веселі занутрить;
Об лихо вдаром заземлюєш,
І весь забуд свій зголодуєш,
І біг до горя зачортить.

2 Та що абищоти верзлялом,
Не казку кормом солов'ять:
Ось ну, закалиткуй брязкалом,
То радощі заденежать.
Коли давало сп'ятакуєш,
То, може, чуло зновинуєш,
Якщо з тобою спередить:
Куди на плавах човновати,
Як угодили Юнонати
І як Еней замінервить.

3 Мене за сю не лайте мову,
Не я її скомпоновав;

Сивиллу лайте безтолкову,
її се мізок змусовав:
Се так вона коверзовала,
Енеєві пророковала,
Йому де поступатись як;
Хотіла мізок закрутити,
Щоб грошей більше улупити,
Хоть бідний був Еней і так.

4 Та треба з лиха догадаться,
Як прийде узлом до чогось;
А з відьмою не торговаться,
Щоб хлипати не довелось.
Подяковав старую суку
Еней за добрую науку,
Шагів з дванадцять в руку дав.
Сивилла грошики в калитку,
Піднявши пелену і свитку, —
Ізслизла, мов лихий злигав.

5 Еней, ізбувши сучу бабу,
Якмога швидше на човни,
Щоб недала Юнона швабу,
Що опинився б в сатани.
Троянці, в човни, посідавши
І швидко їх поодпихавши,
По вітру гарно поплили;
Гребли з диявола всі дружно.
Що деяким аж стало душно,
По хвилі весельця гули.

6 Пливуть — аж вітри забурчали
І закрутили не шутя,
Завили різно, засвистали,
Нема Енеєві пуття!
І зачало човни бурхати,
То сторч, то набік колахати,
Що враг устоїть на ногах;
Троянці з ляку задрижали,
Я к лиху допомгти — не знали;
Іграли тільки на зубах.

7 Як ось став вітер ущухати,
І хвилі трохи уляглись;
Став місяць з хмари виглядати,
І звізди на небі блись-блись!
Агу! Троянцям легче стало,
І тяжке горе з серця спало,
Уже бо думали пропасть.
З людьми на світі так буває:
Коли кого міх налякає,
То послі торба спать не дасть.

8 Уже троянці вгамовались,
Могоричу всі потягли;
І, мов меньки, повивертались,
Безпечно спати залягли;
Аж ось поромщик їх, проноза,
На землю впав, як міх із воза,
І, мов на пуп, репетовав:
«Пропали всі ми з головами,

Прощаймось з тілом і душами,
Остатній наш народ пропав.

9 Заклятий острів перед нами,
І ми його не минемо,
Не пропливем нігде човнами,
А на йому пропадемо;
Живе на острові цариця
Цирцея, люта чарівниця
І дуже злая на людей;
Які лиш не остережуться,
А їй на острів попадуться,
Тих переверне на звірей.

10 Не будеш тут ходити на парі,
А зараз підеш чотирма;
Пропали, як сірко в базарі!
Готовте шиї до ярма!
По нашому хахлацьку строю
Не будеш цапом, ні козою,
А вже запевне що волон:
І будеш в плузі похожати,
До броваря дрова таскати,
А може, підеш бовкуном.

11 Лях цвенькати уже не буде,
Загубить чуйку і жупан,
І «не дозволяю» там забуде,
А заблєє так, як баран.
Москаль — бодай би не козою

Замекекекав з бородою;
А прус хвостом не завиляв,
Як, знаєш, лис хвостом виляє,
Як дуже Дойда налягає,
І як Чухрай угонку дав.

12 Цесарці ходять журавлями,
Цирцеї служать за гусар
І в острові тім сторожами.
Італіянець же маляр,
Ісквапнійший на всякі штуки
Співак, танцюра на всі руки,
Уміє і чижів ловить;
Сей переряжен в обезяну,
Ошийник носить із сап'яну
І осужден людей смішить.

13 Французи ж, давнії сіпаки,
Головорізи-різники,
Сі перевернуті в собаки,
Чужі щоб гризли маслаки.
Вони і на владику лають,
За горло всякого хватають,
Гризуться і проміж себе:
У них хто хитрий, то і старший,
І знай всім наминає парші,
Чуприну всякому скубе.

14 Повзуть швейцарці черв'яками,
Голландці квакають в багні,

Чухонці лаять мурав'ями,
Пізнаєш жида там в свині.
Індиком ходить там гишпанець,
Кротом же лазить португалець,
Звірку є шведин вовком там,
Датчанин добре жеребцює,
Ведмедем турчин там танцює;
Побачите, що буде нам».

15 Біду побачив неминучу,
Троянці всі і пан Еней
Зібралися в одну всі кучу
Подумать о біді своїй,
І миттю тут уговорились,
Щоб всі хрестились і молились,
Щоб тільки острів їм минуть.
Молебень же втяли Еолу,
Щоб вітрам, по його ізволу,
В другий бік повелів дмухнуть.

16 Еол молебнем вдовольнився
І вітрів зараз одвернув,
Троянський плав перемінився,
Еней будь звірем увильнув.
Ватага вся повеселіла,
Горілка з пляшок булькотіла,
Ніхто ні каплі не пролив;
Потім взялися за весельця
І пригребнули всі од серця,
Мовби Еней по пошті плив.

17 Еней, по човну походя,
Роменський тютюнец кутив;
На всі чотири разгляда,
Коли б чого не пропустив.
Хваліте, — крикнув, — братця, бога!
Гребіте дужче якомога,
От Тибр перед носом у нас,
Ся річка Зевсом обіщана
І з берегами нам оддана.
Греби! — от закричу шабас!»

18 Гребнули раз, два, три, чотири,
Як на! — у берега човни;
Троянці наші чуприндири
На землю скіць — як там були!
І зараз стали розкладатись,
Копати, строїть, ташоватись,
Мов їм під лагер суд одвів.
Еней кричить: «Моя тут воля,
І кілько оком скинеш поля,
Скрізь геть настрою городів».

19 Земелька ся була Латинська,
Завятий цар в ній був Латин;
Старий скупиндя — скурвасинська,
Дрижав, як Каїн, за алтин.
А также всі його підданці
Носили латані галанці,
Дивившись на свого царя;
На гроші там не козиряли,

А в кітьки крашанками грали,
Не візьмеш даром сухаря.

20 Латин сей, хоть не дуже близько,
А все олімпським був рідня,
Не кланявся нікому низько,
Для його все була бридня.
Мерика, кажуть, його мати,
До Фавна стала учащати
Та і Латина добула.
Латин дочку мав чепуруху,
Проворну, гарну і моргуху,
Одна у нього і була.

21 Дочка була зальотна птиця
І ззаду, спереду, кругом;
Червона, свіжа, як кислиця,
І все ходила павичом.
Дородна, росла і красива,
Приступна, добра, не спесива,
Гнучка, юрлива, молода;
Хоть хто на неї ненароком
Закине молодецьким оком,
То так її і вподоба.

22 Така дівча — кусочок ласий,
Заслинишся, як глянеш раз;
Що ваші гречеські ковбаси!
Що ваш первак грушевий квас!
Завійниця од неї вхопить,

На голову насяде хлопіт;
А може, тьохне і не там.
Поставить рогом ясні очі,
Що не доспиш петрівської ночі;
Те по собі я знаю сам.

23 Сусідні хлопці женихались
На гарну дівчину таку,
І сватать деякі питались,
Які хотіли, щоб смаку
В Латиновій дочці добитися,
Царя приданим поживиться,
Геть, геть — і царство за чуб взять.
Но ненечка її Амата
В душі своїй була строката,
Не всякая їй любився зять.

24 Один був Турн, царьок нешпетний,
З Латином у сусідстві жив,
Дочці і матері прикметний,
І батько дуже з ним дружив.
Не в шутку молодець був жвавий,
Товстий, високий, кучерявий,
Обточений, як огірок;
І війська мав свого чимало,
І грошників таки бряжчало,
Куди не кинь, був Турн царьок.

25 Пан Турн щось дуже підсипався
Царя Латина до дочки,

Як з нею був, то виправлявся
І піднімавсь на каблучки.
Латин, дочка, стара Амата
Щодень від Турна ждали свата,
Уже нашили рушників
І всяких всячин напридбали,
Які на сватанні давали,
Все сподівались старостів.

26 Коли чого в руках не маєш,
То не хвалися, що твоє;
Що буде, ти того не знаєш,
Утратиш, може, і своє.
Не розглядівши, кажуть, броду,
Не лізь прожогом перший в воду,
Бо щоб не насмішив людей.
І перше в волок подивися,
Тоді і рибою хвалися;
Бо будеш йолоп, дуралей.

27 Як пахло сватанням в Латина
І ждали тільки четверга,
Аж тут Анхизова дитина
Припленталась на берега
Зо всім своїм троянським плем'ям.
Еней не марно тратив врем'я,
По-молодецьку закурив:
Горілку, пиво, мед і брагу
Поставивши перед ватагу,
Для збору в труби засурмив.

28 Троянство, знаєш, все голодне
Сипнуло ристю на той клик;
Як галич в врем'я непогодне,
Всі підняли великий крик.
Сивушки зараз ковтонули
По ківшику, і не здригнули,
І докосились до потрав.
Все військо добре убирало,
Аж поза ухами лящало,
Один перед другим хватав.

29 Вбирали січену капусту,
Шатковану, і огірки
(Хоть се було в час м'ясопусту),
Хрін з квасом, редьку, буряки;
Рябка, тетерю, саламаху —
Як не було — поїли з маху
І всі строжили сухарі,
Що не було, все поз'їдали,
Горілку всю повипивали,
Як на вечері косарі.

30 Еней оставив із носатку
Було горілки про запас,
Но клюкнув добре по порядку,
Розщедривсь, як бува у нас,
Хотів посліднім поділитись,
Щоб до кінця уже напитись,
І добре цівкою смикнув;
За ним і вся його голота

Тягла, поки була охота,
Що деякий і хвіст надув.

31 Барильця, пляшечки, носатку,
Сулії, тикви, боклажки,
Все висушили без остатку,
Посуду потовкли в шматки.
Троянці з хмелю просипались,
Скучали, що не похмелялись;
Пішли, щоб землю озирать,
Де їм показано селитись,
Жить, будоватися, женитись,
І щоб латинців розпізнать.

32 Ходили там чи не ходили,
Як ось вернулись і назад
І чепухи нагородили,
Що пан Еней не був і рад.
Сказали: «Люди тут бормочуть,
Язиком дивним нам сокочуть,
І ми їх мови не втнемо;
Слова свої на ус кончають,
Як ми що кажем їм — не знають,
Між ними ми пропадемо».

33 Еней тут зараз взяв догадку,
Велів побігти до дяків,
Купить Піярськую граматку,
Полуставців, октоїхів;
І всіх зачав сам мордовати,

Поверху, по словам складати
Латинську тму, мну, здо, тло:
Троянське плем'я все засіло
Коло книжок, що аж потіло,
І по-латинському гуло.

34 Еней від них не одступався,
Тройчаткою всіх приганяв;
І хто хоть трохи ліновався,
Тому субітки і давав.
За тиждень так лацину взнали,
Що вже з Енеєм розмовляли
І говорили все на ус:
Енея звали Енеусом,
Уже не паном — домініусом,
Себе ж то звали — троянус.

35 Еней троянців похваливши,
Що так лацину поняли,
Сивушки в кубочки наливши,
І могорич всі запили.
Потім з десяток щомудрійших,
В лацині щонайрозумнійших,
З ватаги вибравши якраз,
Послав послами до Латина
Од імени свого і чина,
А з чим послав, то дав приказ.

36 Посли, прийшовши до столиці,
Послали до царя сказать,

Що до його і до цариці
Еней прислав поклон оддати
І з хлібом, з сіллю і з другими
Подарками предорогими,
Щоб познакомитись з царем;
І як доб'ється панської ласки
Еней-сподар і князь троянський,
То прийде сам в царський терем.

37 Латину тільки що сказали,
Що од Енея єсть послі,
І з хлібом, з сіллю причвалали,
Та і подарки принесли,
Хотять Латину поклонитись,
Знакомитись і подружитись,
Як тут Латин і закричав:
«Впусти! я хліба не цураюсь
І з добрими людьми братаюсь.
От на ловця звір наскакав!»

38 Велів тут зараз прибирати
Світлиці, сіни, двір мести;
Клечання по двору сажати,
Шпалерів різних нанести
І вибивать царську хату;
Либонь, покликав і Амату,
Щоб і вона дала совіт,
Як лучше, краще прибирати,
Де, як коврами застилати
І підбирають до цвіту цвіт.

39 Послав гінця до богомаза,
Щоб мальовання накупить,
І также розного припаса,
Щоб що було і їсть і пить.
Вродилось реньске з курдимоном
І пиво чорнее з лимоном,
Сивушки же трохи не з спуст;
Де не взялись воли, телята,
Барана, вівці, поросята;
Латин прибравсь, мов на запуст.

40 Ось привезли і мальовання
Роботи первійших майстрів,
Царя Гороха пановання,
Патрети всіх багатирів:
Як Александр цареві Пору
Давав із військом добру хльору;
Чернець Мамає як побив;
Як Муромець Ілля гуляє,
Як б'є половців, проганяє, —
Як Переяслів боронив;

41 Бова з Полканом як водився,
Один другого як вихрив;
Як Соловей-харциз женився,
Як в Польщі Желізняк ходив.
Патрет був француза Картуша,
Против його стояв Гаркуша,
А Ванька-каїн впереді.
І всяких всячин накупили,

Всі стіни ними обліпили;
Латин дививсь їх красоті!

42 Латин, так дома спорядивши,
Кругом все в хатах оглядав,
Світелки, сіни обходивши,
Собі убори добирав:
Плащем з клейонки обвернувся,
Циновим гудзем застебнувся,
На голову взяв капелюх;
Набув на ноги кинді нові
І рукавиці взяв шкапові,
Надувсь, мов на огні лопух.

43 Латин як цар в своїм наряді
Ішов в кругу своїх вельмож,
Которі всі були в параді,
Надувся всякий з них, як йорж.
Царя на дзиглик посадили,
А сами мовчки одступили
Від покуття аж до дверей.
Цариця ж сіла на ослоні,
В єдимашковому шушоні,
В кораблику із соболей.

44 Дочка Лавися-чепуруха
В німецькім фуркальці була,
Вертілась, як в окропі муха,
В верцадло очі все п'яла.
Од дзиглика ж царя Латина

Скрізь прослана була ряднина
До самої хвіртки і воріт;
Стояло військо тут зальотне,
Волове, кінне і піхотне,
І весь був зібраний повіт.

45 Послів ввели к царю з пихою,
Як водилося у латин;
Несли подарки пред собою:
Пиріг завдовжки із аршин,
І соли кримки і бахмутки,
Лахміття розного три жмутки,
Еней Латину що прислав.
Посли к Латину приступились,
Три рази низько поклонились,
А старший рацію сказав:

46 «Енеус ностер магнус панус
І славний троянорум князь,
Шмигляв по морю, як циганус,
Ад те, о рекс! прислав нунк нас.
Рогамус, доміне Латине,
Нехай наш капут не загине.
Пермітте жить в землі своїй,
Хоть за пекунії, хоть гратіс,
Ми дяковати будем сатіс
Бенефіценції твоєй.

47 О, рекс! будь нашим меценатом,
І ласкам туам покажи,

Енеусу зробися братом,
О оптіме! не одкажи;
Енеус принцепс єсть моторний,
Формозу с, гарний і проворний,
Побачиш сам інноміне!
Вели акціпере подарки
З ласкавим видом і без сварки,
Що прислані через мене:

48 Се килим-самольот чудесний,
За Хмеля виткався царя,
Літа під облака небесні,
До місяця і де зоря;
Но можна стіл ним застилати,
І перед ліжком простилати,
І тарадайку закривать.
Царівні буде він в пригоду,
І то найбільш для того году,
Як замуж прийдеться давать.

49 Ось скатерть шльонська нешпетна,
Її у Липську добули;
Найбільше в тім вона прикметна,
На стіл як тільки настели
І загадай якої страви,
То всякі вродяться потрави,
Які на світі тільки єсть:
Пивце, винце, медок, горілка,
Рушник, ніж, ложка і тарілка.
Цариці мусим сю піднєсть.

50 А се сап'янці-самоходи,
Що в них ходив іще Адам;
В стариннії пошиті годи,
Не знаю, як достались нам;
Либонь, достались од пендосів,
Що в Трої нам утерли носів,
Про те Еней зна молодець;
Сю вещь, як рідку і старинну,
Підносимо царю Латину,
З поклоном низьким, на ралець».

51 Царице, цар, дочка Лавина
Зглядалися проміж себе,
Із рота покотилась слина,
До себе всякий і гребе
Які достались їм подарки,
Насилу обійшлося без сварки;
Як ось Латин сказав послам:
«Скажіте вашому Енею,
Латин із цілою сім'єю,
Крий боже, як всі ради вам.

52 І вся моя маєтність рада,
Що бог вас навернув сюди;
Мні мила ваша вся громада,
Я не пущу вас нікуди;
Прошу Енею поклонятись
І хліба-солі не цуратись,
Кусок остатній розділю.
Дочка у мене одиначка,

Хазяйка добра, пряха, швачка,
То може і в рідню вступлю».

53 І зараз попросив до столу
Латин Енеєвих бояр,
Пили горілку до ізволу
І їли бублики, кав'яр;
Був борщ до шпундрів з буряками,
А в ющі потрух з галушками,
Потім до соку каплуни;
З отрібки баба, шарпаніна,
Печена з часником свинина,
Крохналь, який їдять пани.

54 В обід пили заморські вина,
Не можна всіх їх розказать,
Бо потече із рота слина
У декого, як описать:
Пили сикизку, деренівку
І кримську вкусною дулівку,
Що то айвовкою зовуть.
На віват — з мущирів стріляли,
Туш — грімко трубачі іграли,
А много літ — дяки ревуть!

55 Латин по царському звичаю
Енею дари одрядив:
Лубенського шмат короваю,
Корито опішнянських слив,
Горіхів київських смажених,

Полтавських пундиків пряжених
І гусячих п'ять кіп яєць;
Рогатого скота з Лип'янки,
Сивухи відер з п'ять Будянки,
Сто решетилівських овець.

56 Латин старий і полигався
З Енеєм нашим молодцем,
Еней і зятем називався, —
Но діло краситься кінцем!
Еней по щастю без поміхи
Вдавався в жарти, ігри, сміхи,
А о Юноні і забув,
Його котора не любила
І скрізь за ним, де був, слідила,
Нігде од неї не ввильнув.

57 Ірися, цьохля проклятуща,
Завзятійша од всіх брехух,
Олимпська мчалка невсипуща,
Крикливійша із щебетух,
Прийшла, Юноні розказала,
Енея як латинь приймала,
Який між ними єсть уклад:
Еней за тестя мав Латина,
А сей Енея як за сина,
І у дочки з Енеєм лад.

58 «Еге! — Юнона закричала. —
Поганець як же розібрав!

Я нарошно йому спускала,
А він і ноги розіклав!
Ого! провчу я висікаку
І перцю дам йому, і маку,
Потямить, якова-то я.
Проллю троянську кров — латинську,
Вмішаю Турна скурвасинську,
Я наварю їм киселя».

59 І на! через штафет к Плутону
За підписом своїм приказ,
Щоб фурію він Тезифону
Послав к Юноні той же час;
Щоб ні в берліні, ні в дормезі,
І ні в ридвані, ні в портшезі,
А бігла б на перекладних;
Щоб не було в путі препони,
То б заплатив на три прогони,
Щоб на Олимп вродилась вмиг.

60 Прибігла фурія із пекла,
Яхиднійша од всіх відьом,
Зла, хитра, злобная, запекла,
Робила з себе скрізь содом.
Ввійшла к Юноні з ревом, стуком,
З великим треском, свистом, гуком,
Зробила об собі лепорт.
Якраз її взяли гайдуки
І повели в терем під руки,
Хоть так страшна була, як чорт.

61 «Здорова, люба, мила доню, —
Юнона в radoщах кричить, —
До мене швидче, Тезифоню!» —
І ціловать її біжить.
«Сідай, голубко! — як ся маєш —
Чи пса троянського ти знаєш —
Тепер к Латину завітав,
І крутить там, як в Карфагені;
Достанеться дочці і нені,
Латин щоб в дурні не попав.

62 Ввесь знає світ, що я не злобна,
Людей губити не люблю;
Но річ така богоугодна,
Коли Енея погублю.
Зроби ти похорон з весілля,
Задай ти добре всім похмілля,
Хотьби побрали всіх чорти:
Амату, Турна і Латина,
Енея, гадового сина,
Пужни по-своєму їх ти!»

63 «Я наймичка твоя покорна, —
Ревнула фурія, як грім, —
На всяку хіть твою неспорна,
Сама троянців всіх поїм;
Амату з Турном я з'єднаю
І сим Енея укараю,
Латину ж в тім'я дур пуцу;
Побачать то боги і люде,

Що з сватання добра не буде,
Всіх, всіх в шматочки потрошу».

64 І перекинулась клубочком,
Кіть-кіть з Олимпа, як стріла;
Як йшла черідка вечерочком,
К Аматі шусть — як там була!
Смутна Амата пір'я драла,
Слізки ронила і вздыхала,
Що Турн-князьок не буде зять;
Кляла Лавинії родини,
Кляла кумів, кляла хрестини,
Та що ж— проти ріжна не прать.

60 Я га, під пелену підкравшись,
Гадюкою в серце поповзла,
По всіх куточках позвивавшись,
В Аматі рай собі найшла.
В стравлену її утробу
Наклала злости, мовби бобу;
Амата стала не своя;
Сердита лаяла, кричала,
Себе, Латина проклинала
І всім давала тришия.

66 Потім і Турна навістила
Пресуча, лютая яга;
І із сього князька зробила
Енею лишнього врага.
Турн, по воєнному звичаю,

З горілкою напившись чаю,
Сказати попросту, п'яний спав;
Яга тихенько підступила
І люте снище підпустила,
Що Турн о тім не помишляв.

87 Йому, бач, сонному верзлося,
Буцім Анхизове дитя
З Лавинією десь зійшлося
І женихалось не шутя:
Буцім з Лависей обнімався,
Буцім до пазухи добрався,
Буцім і перстень з пальця зняв;
Лавися перше мов пручалась,
А послі мов угамовалась,
І їй буцім Еней сказав:

68 «Лависю, милеє кохання!
Ти бачиш, як тебе люблю:
Но що се наше женихання,
Коли тебе навек гублю —
Рутулець Турн тебе вже свата,
За ним, бач, тягне і Амата,
І ти в йому находиш смак.
До кого хіть ти більшу маєш,
Скажи, кого з нас вибираєш —
Нехай я згину, неборак!»

69 «Живи, Енеєчку мій милий, —
Царівна сей дала одвіт, —

Для мене завжди Турн остилий,
Очам моїм один ти світ!
Тебе коли я не побачу,
То день той і годину трачу,
Моє ти щастя, животи;
Турн швидче нагле околіє,
Ніж, дурень, мною завладіє,
Я вся — твоя, і пан мій — ти!»

70 Тут Турн без пам'яті схватився,
Стояв, як в землю вритий стовп;
Од злости, з хмелю весь трусився
І сна од яву не розчовп:
«Кого — мене; і хто — троянець!
Голяк, втікач, приплентач, ланець!
Звести — Лавинію однять —
Не князь я! — гірше шмаровоза,
І дам собі урізати носа,
Коли Еней Латину зять.

71 Лавися шмат не для харциза,
Який пройдисвіт єсть Еней;
А то — і ти, голубко сиза,
Ізгинеш от руки моеї!
Я всіх поставлю вверх ногами,
Не подарую вас душами,
А більш Енею докажу.
Латина же, старого діда,
Прижму незгірше, як сусіда,
На кіл Амату посажу».

72 І зараз лист послав к Енею,
Щоб вийшов битись сам на сам,
Помірявсь силою своєю,
Достав от Турна по усам;
Хоть на кії, хоть кулаками
Поштурхатись попід боками,
Або побитись і на смерть.
А также пхнув він драгомана
І до латинського султана,
Щоб і сьому мордаси втерть.

73 Яхидна фурія раденька,
Що по її все діло йшло;
До людських бід вона швиденька,
І горе мило їй було.
Махнула швидко до троянців,
Щоб сих латинських постоянців
По-своєму осатанить.
Тоді троянці всі з хортами
Збирались їхать за зайцями,
Князька свого повеселить.

74 Но «горе грішникові суццю, —
Так київський скубент сказав, —
Благих діл вовся не імуццю!»
Хто божії судьби пізнав —
Хто де не дума — там ночує,
Хотів де бігти — там гальмує.
Так грішними судьба вертить!
Троянці сами то пізнали,

З малої речі пострадали,
Як то читатель сам уздрить.

75 Поблизь троянська кочовання
Був на одльоті хуторок,
Було в нім щупле будовання,
Ставок був, гребля і садок.
Жила Амадина там нянька,
Не знаю — жінка чи панянка,
А знаю, що була стара,
Скупа, і зла, і воркотуха,
Наушниця і щебетуха,
Давала чиншу до двора:

76 Ковбас десятків з три Латину,
Лавинії к Петру мандрик,
Аматі в тиждень по алтину,
Три хунти воску на ставник;
Льняної пряжі три півмітки,
Серпанків вісім на намітки
І двісті валяних гнотів.
Латин од няньки наживався,
Зате ж за няньку і вступався,
За няньку хоть на ніж готів.

77 У няньки був біленький цуцик,
Її він завжди забавляв:
Не дуже простий — родом муцик,
Носив поноску, танцював,
І панії лизав од скуки

Частенько ноги скрізь і руки,
І тімениці вигризав.
Царівна часто з ним ігралась,
Сама цариця любовалась,
А цар то часто годував.

78 Троянці, в роги затрубивши,
Пустили гончих в чагарі,
Кругом болото обступивши,
Бичами ляскали псарі;
Як тільки гончі заганяли,
Загавкали, заскавучали,
То муцик, вирвавшись надвір,
На голос гончих одізвався,
Чмихнув, завив, до них помчався.
Стременний думав, що то звір.

79 «Атю його! гуджга!» — і крикнув,
І з свори попускав хортів;
Тут муцик до землі прилипнув
І дух від ляку затаїв;
Но пси, донюхавшись, доспіли,
Шарпнули муцика, із'їли
І посмоктали кісточки.
Як вість така дійшла до няньки,
То очі вип'яла, як баньки,
А з носа спали і очки.

80 Осатаніла вража баба
І крикнула, як на живіт,

Зробилась зараз дуже слаба,
Холодний показався піт,
Порвали маточні припадки,
Істерика і лихорадки,
І спазми жили потягли;
Під ніс їй клали асафету,
І теплую на пуп сервету,
Іще клістир з ромну дали.

81 Як тільки к пам'яті вернулась,
То зараз галас підняла;
До неї челядь вся сунулась
Для дива, як ввесь світ кляла;
Потім, схвативши головешку
І вибравшись на добру стежку,
Чкурнула просто до троян;
Всі куріні їх попалити,
Енея заколоть, побити
І всіх троянських бусурман.

82 За нею челядь покотила,
Схвативши хто що запопав:
Кухарка чаплію вхопила,
Лакей тарілками шпурляв;
З рублем там прачка храбрвала,
З дійницею ричка наступала,
Гуменний з ціпом скрізь совавсь;
Тут рота косарів з гребцями
Йшли битись з косами, з граблями,
Ніхто од бою не цуравсь.

83 Но у троянського народу
За шаг алтина не проси;
Хто москаля об'їхав зроду —
А займеш — ноги уноси.
Завязтого троянці кшталту,
Не струсять нічийого гвалту
І носа хоть кому утруть;
І няньчину всю рать розбили,
Скалічили, розпотрошили
І всіх в тісний загнали кут.

84 В сіє-то нещасливе врем'я
І в самий штурхобочний бой,
Троянське і латинське плем'я
Як умивалося мазкой,
Прибіг гінець з письмом к Латину,
Нерадосну привіз новину,
Князь Турн йому війну писав;
Не в пир, бач, запрошав напитись,
А в поле визивав побитись;
Гінець і на словах додав:

85 «Царю Латине неправдивий!
Ти слово царськеє зламав;
Зате узол дружелюбивий
Навіки з Турном розірвав.
Од Турна шмат той однімаєш
І в рот Енеєві соваєш,
Що Турнові сам обіщав.
Виходь же завтра навкулачки,

Відтіль полізеш, мабуть, рачки,
Бодай і лунь щоб не злизав».

86 Не так розсердиться добродій,
Коли пан возний позов дасть;
Не так лютує голий злодій,
Коли немає що украсть;
Як наш Латин тут розгнівився
І на гінця сього озлився,
Що губи з серця покусав.
І тільки відповідь мав дати
І гнів царський свій показати,
Посол щоб Турнові сказав;

87 Як виглянув в вікно зненацька,
Прийшов Латин в великий страх;
Побачив люду скрізь багацько
По улицах і всіх кутках.
Латинці перлися товпами,
Шпурляли вгору всі шапками,
Кричали вголос на весь рот:
«Війна! Війна! против троянців,
Ми всіх Енеєвих поганців
Поб'єм — іскореним їх род».

88 Латин старий був не рубака
І воюватись не любив,
Од слова смерть він, неборака,
Був без душі і мов не жив.
Він стичку тільки мав на ліжку,

Аматі як не грав під ніжку,
І то тогді, як підтоптавсь;
Без того ж завжди був тихенький,
Як всякий дід старий, слабенький,
В чужеє діло не мішавсь.

89 Латин, і серцем, і душею
Далекий бувши од війни,
Зібравшись з мудростю своєю,
Щоб не попастись в кайдани,
Зізвав к собі панів вельможних,
Старих, чиновних і заможних,
Которих ради слухав сам;
І виславши геть-преч Амату,
Завів їх всіх в свою ківнату,
Таку сказав річ старшинам:

90 «Чи ви од чаду, чи з похмілля—
Чи чорт за душу удряпнув —
Чи напились дурного зілля,
Чи глузд за розум завернув —
Скажіть — з чого війна взялася —
З чого ся мисль вам приплелася —
Коли я тішився війною —
Не звір я — людську кров пролити,
І не харциз, людей щоб бити,
Для мене гидкий всякий бой.

91 І як війну вести без збруї,
Без війська, хліба, без гармат,

Без грошей-.. Голови ви буї!
Який вас обезглуздив кат —
Хто буде з вас провіянтмейстер,
Або хто буде кригсцальмейстер,
Кому казну повірю я —
Не дуже хочете ви битись,
А тільки хочете нажитись,
І буде все біда моя.

92 Коли сверблять із вас у кого
Чи спина, ребра, чи боки,
Нащо просити вам чужого —
Мої великі кулаки
Почешуть ребра вам і спину;
Коли ж то мало, я дубину
Готов на ребрах сокрушити.
Служить вам рад малахаями,
Різками, кнуттям і киями,
Щоб жар воєнний потушить.

93 Покиньте ж се дурне юнацтво
І розійдіться по домах,
Панове виборне боярство;
А про війну і в головах
Собі ніколи не кладіте,
А мовчки в запічках сидіте,
Розгадуйте, що їсть і пить.
Хто ж о війні проговориться
Або кому війна присниться,
Тому дам чортзна-що робить».

94 Сказавши се, махнув рукою
І зараз сам пішов з ківнат
Бундючно-грізною ходою,
Що всякий був собі не рад.
Пристижені його вельможі
На йолопів були похожі,
Ніхто з уст пари не пустив.
Не швидко бідні схаменулись
І в ратуш підтюпцем сунулись,
Уже як вечір наступив.

95 Тут думу довгую держали.
І всяк komponував своє,
І вголос: грімко закричали,
Що на Латина всяк плює
І на грозьбу не уважає.
Війну з Енеєм починає,
Щоб некрут зараз набирать;
І не просить щоб у Латина
З казни його ані алтина,
Боярські гроші шафовать.

96 І так, латинь заворушилась,
Задумав всяк побить троян;
Відкіль та храбрість уродилась
Против Енеєвих прочан —
Вельможі царство збунтовали,
Против царя всіх наущали;
Вельможі! лихо буде вам.
Вельможі! хто царя не слуха,

Таким обрізати ніс і уха
І в руки всіх оддати катам.

97 О музо, панночко парнаська!
Спустиись до мене на часок;
Нехай твоя научить ласка,
Нехай твій шепчесть голосок,
Латинь к війні як знаряжалась,
Як армія їх набиралась,
Який порядок в війську був;
Всі опиши мундири, зброю
І казку мні скажи такую,
Якої іще ніхто не чув.

98 Бояри вмиг скомпонували
На аркуш маніхвест кругом,
По всіх повітах розіслали,
Щоб військо йшло під коругов;
Щоб голови всі обголяли,
Чуприни довгі оставляли,
А ус в півлокоть би тирчав;
Щоб сала і пшона набрали,
Щоб сухарів понапікали,
Щоб ложку, казанок всяк мав.

99 Все військо зараз розписали
По разним сотням, по полкам,
Полковників понаставляли,
Дали патенти сотникам.
По городам всяк полк назвався,

По шапці всякий розличався,
Вписали військо під ранжир;
Пошили сині всім жупани,
На спід же білії каптани, —
Щоб був козак, а не мугир.

100 В полки людей розпреділивши,
І по квартирям розвели,
І всіх в мундири нарядивши,
К присязі зараз привели.
На конях сотники финтили,
Хорунжі усики крутили,
Кабаку нюхав асаул;
Урядники з атаманами
Новими чванились шапками,
І ратник всякий губу дув.

101 Так вічної пам'яті бувало
У нас в Гетьманщині колись,
Так просто військо шиковало,
Не знавши: стій, не шевелись;
Так славнії полки козацькі
Лубенський, Гадяцький, Полтавський
В шапках було, як мак цвітуть.
Як грянуть, сотнями ударять,
Перед себе списи наставлять,
То мов мітлюю все метуть.

102 Було тут військо волонтирі,
То всяких юрбиця людей,

Мов запорожці-чуприндирі,
Що їх не втне і Асмодей.
Воно так, бачиш, і негарне,
Як кажуть-то — не регулярне,
Та до війни самий злий гад:
Чи вкрасти що, язик достати,
Кого живцем чи обідрати,
Ні сто не вдержить їх гармат.

103 Для сильної армії своєї
Рушниць, мушкетів, оружжин
Наклали повні гамазеї,
Гвинтівок, фузій без пружин,
Булдимок, флінт і яничарок.
А в особливий закамарок
Списів, пік, ратищ, гаківниць.
Були тут страшнії гармати,
Од вистрілу дрижали хати,
А пушкарі то клались ниць.

104 Жлукта і улики на пушки
Робить галили на захват;
Днища, оснівниці, витушки
На принадлежность приправлять.
Нужда перемінить закони!
Квачі, помела, макогони
В пушкарське відомство пішли;
Колеса, бендюги і кари
І самії церковні мари
В депо пушкарськеє тягли.

105 Держась воєнного обряду,
Готовили заздальгідь
Багацько всякого снаряду,
Що сумно аж було глядїть.
Для куль — то галушки сушили,
А бомб — то з глини наліпили,
А слив солоних — для картеч;
Для щитів ночви припасали,
І дна із діжок вибивали,
І приправляли всім до плеч.

106 Не мали палашів ні шабель,
У них, бач, Тули не було;
Не шаблею ж убит і Авель,
Поліно смерть йому дало.
Соснові копістки стругали
І до боків поначепляли
На валяних верьвовочках;
Із лик плетені козубеньки,
З якими ходють по опеньки,
Були, мов суми, на плечах.

107 Як амуницю спорядили
І насушили сухарів,
На сало кабанів набили,
Взяли подимне од дворів;
Як підсусідків розписали
І виборних поназначали,
Хто тяглий, кінний, хто же піш,
За себе хто, хто на підставу,

В яке військо, сотню, лаву,
Порядок як завівсь незгірш:

108 Тоді ну військо муштровати,
Учить мушкетний артикул,
Вперед як ногу викидати,
Ушкварить як на калавур.
Коли пішком — то марш шульгою,
Коли верхом — гляди ж, правою,
Щоб шкапа скочила вперед.
Такеє ратнеє фиглярство
Було у них за регулярство,
І все Енеєві во вред.

109 Мов посполитеє рушення
Латина в царстві началось,
Повсюдна муштра та учення,
Все за жолнірство принялось.
Дівки на «прутах роз'їзжали,
Ціпками хлопців муштровали,
Старі ж учились кидать в ціль.
А баб старих на піч сажали
І на печі їх штурмовали,
Бач, для баталії в примір.

110 Були латинці дружні люди
І воюватись мали хіть,
Не всі з добра, хто од причуди,
Щоб битися, то рад летіть.
З горяча часу, перші три дні,

Зносили всяке збіжжя, злидні
І оддавали все на рать:
Посуду, хліб, одежу, гроші
Своїй отчизни для сторожі,
Що не було де і дівать.

111 Се поралася так Амата,
К війні латинців підвела;
Смутна була для неї хата,
На улиці все і жила.
Жінки з Аматою з'єднались,
По всьому городу таскались
І підмовляли воювать.
Робили з Турном шури-мури,
І зятались, хоть вон із шкури,
Енеєві дочки не дять.

112 Коли жінки де замішались
І їм ворочати дадуть;
Коли з розказами втаскались
Та пхикання ще додадуть,
Прощайсь навек тогді з порядком,
Пішло все к чорту неоглядком,
Жінки поставлять на своє.
Жінки! коли б ви більше їли,
А менш пащиковать уміли,
Були б в раю ви за сіє.

113 Як Турн біснується, лютує,
В сусідні царства шле послів,

Чи хто із них не поратує
Против троянських злих синів;
Коли Латин од поединків
Сховався під спід своїх будинків
І ждав, що буде за кінець;
Коли Юнона скрізь літає,
Всіх на Енея навертає
Весільний збить з його вінець,—

114 Гуде в Латії дзвін віщовий
І гасло всім к війні дає,
Щоб всяк латинець був готовий
К війні, в яку їх злость веде.
Там крик, тут галас, там клепало,
Тісниться люд і все тріщало.
Війна в кровавих ризах тут;
За нею рани, смерть, увіччя,
Безбожність і безчоловіччя
Хвіст мантиї її несуть.

115 Була в Латії синагога,
Збудована за давніх літ
Для Януса, сердита бога,
Которий дивних був приміт:
Він мав на голові дві тварі,
Чи гарнії були, чи харі,
Об тім Виргилій сам мовчить;
Но в мирне врем'я запирався,
Коли ж із храму показався,
Якраз війна і закипить.

116 По дзвону вся латинь сунула
До храма, з криком всі неслись.
І навстяж двері одімкнула,
І Янус вибіг, як харциз.
Воєнна буря закрутила,
Латинське серце замутила,
Завзятость всякого бере;
«Війни, війни!» — кричать, бажають,
Пекельним пламенем палають
І молодеє і старе.

117 Латинці військо хоть зібрали,
Та треба ж війську должносних,
Які б на щотах класти знали,
Які письменнійші Із них.
Уже ж се мусить всякий знати,
Що військо треба харчовати,
І воїн без вина — хом'як.
Без битой голої копійки,
Без сей прелесниці-злодійки
Не можна воювать ніяк.

118 Були златії дні Астреї,
І славний був тогді народ;
Міняйлів брали в казначеї,
А фиглярі писали щот,
К роздачі порції — обтекар;
Картьожник — хлібний добрий пекар,
Гевальдигером — був шинькар,
Вожатими — сліпці, каліки,

Ораторами — недоріки,
Шпигоном — з церкви паламар.

119 Всього не можна описати,
В Латії що тогді було,
Уже зволялося читати,
Що в голові у них гуло.
К війні хватались, поспішались,
І сами о світі не знались,
І все робили назворот:
Що строїть треба, те ламали,
Що треба кинуть, те ховали,
Що класть в кишеню, клали в рот.

120 Нехай турбуються латинці,
Готовляться проти троян,
Нехай видумують гостинці
Енею нашому в із'ян.
Загляньмо, Турн що коверзує,
Троянцям рать яку готує,
Бо Турн і сам дзіндзівер-зух!
Коли чи п'є — не проливає,
Коли чи б'є — то вже влучає,
Йому людей давить, як мух!

121 Та й видно, що не був в зневазі,
Бо всі сусідні корольки
По просьбі, мовби по приказі,
Позапаляючи люльки,
Пішли в поход з своїм народом,

З начинням, потрухом і плодом,
Щоб Турнові допомагать:
Не дасть Енеєві женитись,
Не дасть в Латії поселитись,
К чортам енейців всіх послать.

122 Не хмара сонце заступила,
Не вихор порохом вертить,
Не галич чорна поле вкрила,
Не буйний вітер се шумить.
Се військо йде всіма шляхами,
Се ратне брязкотить збруями,
В Ардею — город поспіша.
Стовп пороху під небо в'ється,
Сама земля, здається, гнеться;
Енею! де тепер душа —

123 Мезентій наперед тирренський
Пред страшним воїнством гряде;
Було полковник так Лубенський
Колись к Полтаві полк веде,
Під земляні полтавські вали
(Де шведи голови поклали)
Полтаву-матушку спасать;
Пропали шведи тут прочвари,
Пропав і вал — а булевари
Досталось нам тепер топтать.

124 За сим на бендюгах плететься
Байстриук Авентій-попадич,

З своєю челяддю ведеться,
Як з блюдолизами панич.
Знакомого він пана внучок,
Добродій песиків і сучок
І лошаків мінять охоч.
Авентій був розбійник з пупку,
Всіх тормошив, валяв на купку,
Дивився бісом, гадом, сторч.

125 Тут військо кіннеє валилось
І дуже руччєє було;
Отаман звався Покотиллос,
А асаул Караспуло.
Се гречеськїї проскіноси,
Із Біломор'я все пендоси,
З Мореа, Дельта, Кефалос;
Везли з собою лагомини,
Оливу, мило, риж, маслини,
І капама, кебаб калос.

126 Цекул, пренестський коваленко,
В Латію з військом также пхавсь;
Так Сагайдачний з Дорошенком
Козацьким військом величавсь.
Один з бунчуком перед раттю,
Позаду другий п'яну браттю
Донським нагаєм підганяв.
Рядочком їхали гарненько.
З люльок тютюн тягли смачненько,
А хто на конику куняв.

127 За сими плентавсь розбишака,
Нептунів син, сподар Мезап,
До бою був самий собака
І лобом бився так, мов цап.
Боєць, ярун і задирака,
Стрілець, кулачник і рубака,
І дужий був з його хлопак;
В виски було кому як впнеться,
Той насухо не оддереться;
Такий ляхам був Желізняк.

128 Другим шляхом, з другого боку,
Агамемноненко Галес
Летить, мов поспіша до строку
Або к воді гарячий пес;
Веде орду велику, многу
Рутульцеві на підпомогу;
Тут люд був разних язиків:
Були аврунці, сидицяне,
Калесці і ситикуляне
І всяких-разних козаків.

129 За сими панська дитина,
Тезеєвич пан Іпполит, —
Надута, горда, зла личина,
З великим воїнством валить.
Се був панич хороший, повний,
Чорнявий, красний, сладкомовний,
Що й мачуху був підкусив.
Він не давав нікому спуску,

Одних богинь мав на закуску,
Брав часто там, де не просив.

130 Не можна, далебі, злічити,
Які народи тут плелись,
І на папір сей положити,
Як, з ким, коли, відкіль взялась.
Виргилій, бач, не нам був рівня,
А видно, що начухав тім'я,
Поки дрібненько описав.
Були рутульці і сіканці,
Аргавці, лабики, сакранці,
Були такі, що враг їх зна.

131 Тут ще наїзниця скакала
І військо немале вела;
Собою всіх людей лякала
І все, мов помелом, мела;
Ся звалась діва — цар Камилла,
До пупа жінка, там — кобила,
Кобилячу всю мала стать:
Чотири ноги, хвіст з прикладом,
Хвостом моргала, біла задом,
Могла і говорить і ржать.

132 Коли чував хто о Полкані,
То се була його сестра;
Найбільш блукали по Кубані,
А рід їх вийшов з-за Дністра.
Камилла страшна воєвниця,

І знахурка, і чарівниця,
І скоро на бігу була;
Чрез гори і річки плигала,
Із лука мітко в ціль стріляла,
Багацько крові пролила.

133Така-то збірниця валялась,
Енея щоб побити в пух;
Уже Юнона де озлилась,
То там запри кріпкенько дух.
Жаль жаль Енея-неборака,
Коли його на міль як рака,
Завес допустить посадить.
Чи він ввильне те в п'ятой части,
Коли удасться змайстерить.

Частина п'ята

І Біда не по дерев'ях ходить,
І хто її не скоштував —
Біда біду, говорять, родить,
Біда для нас — судьби устав!
Еней в біді, як птичка в клітці;
Запутався, мов рибка в сітці;
Терявся в думках молодець.
Ввесь світ, здавалось, зговорився,
Ввесь мир на його напустився,
Щоб розорить його вкінець.

2 Еней ту бачив страшну тучу,
Що на його війна несла;
В ній бачив гибель неминучу
І мучивсь страшно, без числа.
Як хвиля хвилю проганяла,
Так думка думку пошибала;
К олімпським руки простягав.
Надеждою хоть підкреплявся,
Но переміни він боявся,
І дух його ізнемогав.

3 Ні ніч його не вгамовала,
Він о війні все сумовав;
І вся коли ватага спала,
То він по берегу гуляв,
Хоть з горя сильно ізнемігся;
Мов простий, на піску улігся,
Та думка спати не дала.
Скажіть! тогді чи дуже спиться
Як доля проти нас яриться
І як для нас фортуна зла —

4 О сон! з тобою забуваєм
Все горе і свою напасть;
Чрез тебе сили набираєм,
Без тебе ж мушили б пропасть.
Ти ослабівших укріпляєш,
В тюрмі невинних утішаєш,
Злодіїв снищами страшиш;
Влюблених ти до купи зводиш,

Злі замисли к добру приводиш,
Пропа́в — од кого ти біжиш.

5 Енея мислі турбовали,
Но сон таки своє бере;
Тілесні сили в кім охляли,
В тім дух не швидко та замре.
Еней заснув і бачить снище,
Пред ним стоїть старий дідище
Обшитий весь очеретом;
Він був собі ковтуноватий,
Сідий в космах і пелехатий,
Зігнувсь підпершися ціпком.

6 «Венерин сину! не жахайся, —
Дід очеретяний сказав, —
І в смуток дуже не вдавайся,
Ти гіршії біди видав;
Війни кривавой не страшися,
А на олімпських положися,
Вони все злеє оддалять.
А що мої слова до діла,
Лежить свиня під дубом біла
І тридцять білих поросят.

7 На тім-то берлозі свиноти
Гул построи́ть Альбі-град,
Як тридесят промчатся годи,
З Юноною як зробить лад.
Єднаково ж сам не плошайся,

З аркадянами побратайся,
Вони латинцям вороги;
Троянців з ними як з'єднаєш,
Тоді і Турна осідлаєш,
Все військо виб'єш до ноги.

8 Вставай, Енею, годі спати,
Вставай і богу помолись,
Мене ти мусиш также знати:
Я Тибр старий! — ось придивись.
Я тут водою управляю,
Тобі я вірно помагаю,
Я не прочвара, не упир.
Тут будеть град над городами,
Поставлено так між богами...»
Сказавши се, дід в воду нир.

9 Еней пробуркався, схопився
І духом моторніший став;
Водою тибрською умився,
Богам молитви прочитав.
Велів два човни знаряжати,
І сухарями запасати,
І воїнів тудаж сажать.
Як млосьть пройшла по всьому тілу:
Свиню уздрів під дубом білу
І тридцять білих поросят.

10 Звелів їх зараз поколоти
І дати Юноні на обід;

Щоб сею жертвою свиноти
Себе ізбавити од бід.
Потім в човни метнувсь хутенько,
Поплив по Тибру вниз гарненько
К Евандру помочі просить;
Ліси, вода, піски зумились,
Які се два човни пустились
З одвагою по Тибру плить.

11 Чи довго плив Еней— не знаю,
А до Евандра він доплив;
Евандр по давньому звичаю,
Тоді для празника курив,
З аркадянами веселився,
Над варенухаю трудився,
І хміль в їх головах бродив;
І тільки що човни узріли,
То всі злякалися без міри,
Один к троянцям підступив.

12 «Чи по неволі, чи по волі—
Кричить аркадський їм горлань. —
Родились в небі ви, чи долі —
Чи мир нам везете, чи брань—»
«Троянець я, Еней одважний,
Латинців ворог я присяжний, —
Еней так з човна закричав. —
Іду к Евандру погостити,
На перепутті одпочити,
Евандр цар добрий, я чував».

13 Евандра син, Паллант вродливий,
К Енею зараз підступив;
Оддав поклон дружелюбивий,
До батька в гості попросив.
Еней з Паллантом обнімався
І в його приязнь заставлявся,
Потім до лісу почвалав,
Де гардовав Евандр з попами,
Зо старшиною і панами,
Еней Евандрові сказав:

14 «Хоть ти і грек, та цар правдивий,
Тобі латинці вороги;
Я твій товариш буду щирий,
Латинці і мені враги.
Тепер тебе я суплікую
Мою уважить долю злую
І постояти за троян.
Я кошовий Еней троянець,
Скитаюсь по миру, мов ланець,
По всім товчуся берегам.

15 Прийшов до тебе на одвагу,
Не думавши, як приймеш ти;
Чи буду пити мед, чи брагу —
Чи будем ми собі брати —
Скажи, і руку на — в завдаток,
Котора, бач, не трусить схваток
І самих злійших нам врагів.
Я маю храбрую дружину,

Терпівших гіркую годину
Од злих людей і од богів.

16 Мене найбільше доїдає
Рутульський Турн, собачий син;
І лиш гляди, то і влучає,
Щоб згамкати мене, як блин.
Так лучше в сажівці втоплюся,
І лучше очкуром вдавлюся,
Ніж Турнові я покорюсь.
Фортуна не в його кишені;
Турн побува у мене в жмені;
Дай поміч! — я з ним потягнусь».

17 Евандр мовчав і прислухався,
Слова Енеєви ковтав;
То ус крутив то осміхався,
Енеїві отвіт сей дав:
«Еней Анхизович, сідайте,
Турбації не заживайте,
Бог милостив для грішних всіх;
Дамо вам війська в підпомогу,
І провіянту на дорогу,
І грошеньток з якийсь міх.

18 Не поцурайтесь хліба-солі,
Борщу скоштуйте, галушок;
Годуйте, кушайте доволі,
А там з труда до подушок.
А завтра, як начне світати,

Готово військо виступати,
Куди ви скажете, в поход;
За мной не буде остановки;
Я з вами не роблю умовки,
Люблю я дуже ваш народ».

19 Готова страва вся стояла,
Спішили всі за стіл сідять;
Хоть деяка позастивала,
Що мусили підогрівать.
Просілне з ушками, з грінками
І юшка з хляками, з кишками,
Телячий лизень тут лежав;
Ягни і до софорку кури,
Печені разної три гури,
Багацько ласих тож потрав.

20 Де їсться смачно, там і п'ється,
Од земляків я так чував;
На ласеє куток найдеться,
Еней з своїми не дрімав.
І, правда, гості доказали,
Що жить вони на світі знали:
Пили за жизнь — за упокой;
Пили здоров'я батька з сином,
І голь-голь-голь, мов клин за клином,
Кричать заставив на розстрой.

21 Троянці п'яні розбрехались
І чванилися без пуття.

З аркадянками женихались,
Хто так, а хто і не шутя.
Евандр точив гостям розкази,
Хвалив Іраклови прокази,
Як злого Кака він убив;
Якії Как робив розбої,
І що для радості такої
Евандр і празник учредив.

22 Всі к ночі так перепилися,
Держались ледве на ногах;
І на ніч в город поплелися,
Які іти були в силах.
Еней в керею замотався,
На задвірку хропти уклався,
Евандр же в хату рачки ліз;
І там, під прилавком зігнувшись
І цупко в бурку завернувшись,
Захріп старий во весь свій ніс.

23 Як ніч покрила пеленою
Тверезих, п'яних — всіх людей,
Як хріп Еней од перепною,
Забувши о біді своєї,
Венера без спідниці, боса,
В халатику, простоволоса,
К Вулкану підтюпцем ішла;
Вона тайком к Вулкану кралась,
Неначе з ним і не вінчалась,
Мов жінкой не його була.

24 А все то хитрость есть жіноча,
Новинкою щоб підмануть;
Хоть гарна як, а все охоча
Іще гарнійшою щоб быть.
Венера пазуху порвала
І так себе підперезала,
Що вся на виставці була;
Косинку нарошно згубила,
Груднину так собі відкрила,
Що всякого б з ума звела.

25 Вулкан-коваль тогді трудився,
Зевесу блискавку ковав.
Узднів Венеру, затрусився,
Із рук і молоток упав.
Венера зараз одгадала,
Що в добрий час сюди попала,
Вулкана в губи зараз черк;
На шию вскочила, повисла,
Вся опустилась, мов окисла,
Білки під лоб — і світ померк.

26 Уже Вулкан розм'як, як кваша,
Венера те собі на ус;
За діло, ну! — бере, бач, наша!
Тепер під його підоб'юсь:
«Вулкасю милий, уродливий!
Мій друже вірний, справедливий!
Чи дуже любиш ти мене—»
«Люблю, люблю, божусь кліщами,

Ковадлом, молотом, міхами,
Все рад робити для тебе».

27 І підлабузнивсь до Киприди,
Як до просителя писець.
Їй корчив разні милі види,
Щоби достать собі ралець.
Венера зачала благати
І за Енеєчка прохати,
Вулкан йому щоб допоміг:
Енеєві зробив би зброю
Із сталі, міді — золотую,
Такою, щоб ніхто не зміг.

28 «Для тебе— ох, моя ти плітко! —
Вулкан задихавшись сказав. —
Зроблю не зброю, чудо рідко,
Ніхто якого не видав;
Палаш, шишак, панцир зо щитом,
Все буде золотом покрито,
Як тувльської кабатирки;
Насічка з черню, з образками,
І з кунштиками, і з словами,
Скрізь будуть брязкальця, дзвінки»

29 А що ж, не так тепер буває
Проміж жінками і у нас —
Коли чого просити має,
То добрий одгадає час
І к чоловіку пригніздиться,

Прищупитесь, приголубитесь,
Цілує, гладить, ласкотить,
І всі сугави розшрубуює,
І мізком так завередує,
Що сей для жінки все творить.

30 Венера, в облако обвившись,
Махнула в Пафос оддихать,
Од всіх в світелці зачинившись,
Себе там стала розглядать.
Краси пом'яті розправляла,
В волоссі кудрі завивала,
Ну п'ятна водами мочить.
Венера, як правдива мати,
Для сина рада все оддати,
З Вулканом рада в кузні жити.

31 Вулкан, до кузні дочвалавши,
Будить зачав всіх ковалів;
Свинець, залізо, мідь зібравши,
Все гріти зараз ізвелів.
Міхи престрашні надимають,
Огонь великий розпаляють,
Пішов треск, стук од молотів.
Вулкан потіє і трудиться,
Всіх лає, б'є, пужа, яриться,
К роботі приганя майстрів.

32 І сонце злізло височенько,
Уже час сьомий ранку був;

Уже закушовав смачненько,
Хто добре пінної лигнув;
Уже онагри захрючали,
Ворони, горобці кричали,
Сиділи в лавках крамарі;
Картьожники же спать лягали,
Фіндюрки щоки підправляли.
В суди пішли секретарі.

33 А наші з хмелю потягались,
Вчорашній мордовав їх чад;
Стогнали, харкали, смаркались,
Ніхто не був і світу рад.
Не дуже рано повставали
І льодом очі протирали,
Щоб освіжитись на часок.
Потім взяли за оковиту
І скликали річ посполиту —
Поставить, як іти в поход.

34 Тут скільки сотень одлічили
Аркадських жвавих парубків
І в ратники їх назначили;
Дали їм в сотники панів.
Дали значки їм з хоругвою,
Бунчук і бубни з булавою,
Списів, мушкетів, палахів.
На тиждень сала з сухарями,
Барильце з срібними рублями,
Муки, пшона, ковбас, коржів.

35 Евандр, Палланта підозвавши,
Такі слова йому сказав:
«Я, рать Енею в поміч давши,
Тебе начальником назвав.
А доки в паці будеш грати —
З дівками день і ніч ганяти
І красти голубів у всіх —
Одважний жид грішить і в школі,
Иди лиш послужи на полі;
Ледащо син — то батьків гріх.

36 Иди служи, годи Енею,
Він зна воєнне ремесло;
Умом і храбростю своєю
В опрічнее попав число.
А ви, аркадці, — ви не труси,
Давайте всім і в ніс, і в уси,
Паллант мій ваш єсть атаман.
За його бийтесь, умирайте,
Енеєвих врагів карайте,
Еней мій сват — а ваш гетьман.

37 А вас, Анхизович, покорно
Прошу Палланта доглядать;
Воно хоть паруб'я, неспорно,
Уміє і склади читать;
Та дурень, молоде, одважне,
В бою як буде необачне,
То може згинуть неборак;
Тоді не буду жить чрез силу,

Живцем полізу я в могилу,
Ізгину, без води мов рак.

38 Беріте рать, ідіте з богом,
Нехай Зевес вам помага».
Тут частовались за порогом,
Евандр додав такі слова:
«Зайдіть к лідійському народу,
Вони послужать вам в пригоду,
На Турна підуть воювать.
Мезентій їх тіснить, зжимає,
На чинш нікого не пускає,
Готові зараз бунт піднять».

39 Пішли, розвивши короговку,
І сльози молодьож лила;
Хто жінку мав, сестру, ятровку,
У инчих милая була.
Тоді найбільш нам допікає,
Коли зла доля однімає,
Що нам всього миліше єсть.
За милу все терять готові:
Клейноди, животи, обнови.
Одна дороже милой — честь!

40 І так, питейним підкрєпившись,
Утерли сльози із очей;
Пішли, марш сумно затрубивши;
Перед же вів сам пан Еней.
Їх первий марш був до байраку,

Прийшовши, стали на биваку,
Еней порядок учредив.
Паллант по армії діжурих,
Трудивсь, всю ніч очей не жмурих;
Еней тож по лісу бродив.

41 Як в північ самую глухую
Еней лиш тільки мав дрімать,
Побачив хмару золотую,
Свою на хмарі гарну мать.
Венера білолика, красна,
Курносенька, очима ясна
І вся, як з кров'ю молоко;
Духи од себе іспускала
І зброю чудную держала,
Явилась так перед синком.

42 Сказала: «Милий, на, Енею,
Ту зброю, що ковав Вулкан;
Коли себе устроїш нею,
То струсить Турн, Бова, Полкан;
До зброї що ні доторкнеться,
Все зараз ламнеться і гнеться,
Її і куля не бере;
Устройсь, храбруй, коли, рубайся
І на Зевеса полагайся,
То носа вже ніхто не втре».

43 Сказавши, аромат пустила:
Васильки, м'яту, і амбре;

На хмарі в Пафос покотила.
Еней же зброю і бере,
Її очима пожирає,
На себе панцир натягає,
Палаш до бока прив'язав;
Насилу щит підняв чудесний,
Не легкий був презент небесний;
Еней роботу розглядав.

44 На щиті, в самій середині,
Під чернь, з насічкою золотою,
Конала муха в павутині,
Павук торкав її ногой.
Поодаль був малий Телешик,
Він плакав і лигав кулешик,
До його кралася змія
Крилатая, з сім'ю главами,
З хвостом в верству, страшна, з рогами,
А звалася Жеретія.

45 Вокруг же щита на заламах
Найлучші лицарські діла
Були бляховані в персонах
Іскусно, живо, без числа,
Котигорох, Іван — царевич,
Кухарчич, Сучич і Налетич,
Услужливий Кузьма — Дем'ян.
Кощій з прескверною ягою,
І дурень з ступою новою,
І славний лицар Марципан.

46 Так пан Еней наш знаряжався,
Щоб дружби Турну доказать;
Напасть на ворогів збирався,
Зненацька копоті їм дать.
Но зла Юнона не дримає,
Навильот умисли всі знає,
Оп'ять Ірисю посила:
Як можна Турна роздрочити,
Против троянців насталити,
Щоб викоренив їх дотла.

47 Ірися виль, скользнула з неба,
До Турна в північ шусть в намет;
Він дожидавсь тогді вертела,
Хлистав з нудьги охтирський мед.
К Лависі од любви був в горі,
Топив печаль в питейнім морі.
Так в армії колись велось;
Коли влюбився чи програвся,
То пуншу хлись — судьба поправся!
Веселле в душу і влилось!

48 «А що— Ірися щебетала. —
Сидиш без діла і клюєш —
Чи се на тебе лінь напала —
Чи все троянцям оддаєш —
Коту гладкому не до мишки;
Не втне, бачу, Панько Оришки!
Хто б сподівавсь, що Турн бабак —
Тобі не хист з Енеєм биться,

Не хист з Лавинією любиться,
Ти, бачу, здатний бить собак.

49 Правдивий воїн не дримає,
Без просипу же і не п'є;
Мудрує, дума, розглядає,
Такий і ворогів поб'є.
Ну, к чорту! швидше охмеляйся,
Збирать союзних поспішайся,
На нову Трою напади.
Еней в чужих землях блукає,
Дружину в поміч набирає,
Не оплошай тепер: гляди!»

5 °Сказавши, столик ізвалила,
Шкереберть к чорту все пішло:
Пляшки і чарочки побила,
Пропало все, як не було.
Зробився Турн несамовитий,
Ярився, лютовав неситий,
Троянської крові забажав.
Всі страсти в голову стовкнулись,
Любов і ненависть прочнулись;
«На штурм, на штурм!» — своїм кричав.

51 Зібрав і кінних, і піхотних
І всіх для битви шиковав;
І розбишак самих одборних
Під кріпость задирать послав.
Два корпуси докупи звівши,

А на зикратого сам сівши,
На штурм їх не веде, а мчить;
Мезап, Галес в другім отряді
Пішли од берега к ограді,
Побить троянців всяк спішить.

52 Троянці, в кріпости запершись,
Енея ждали вороття;
З нещастям тісно пообтершись,
Біду зустрічали мов шутя.
Побачивши ж врагів напори,
У башт прибавили запори
І на валу всі залягли;
В віконця з будок виглядали
І носа вон не виставляли,
Шептались і люльки тягли.

53 У них поставлено в громаді,
Коли на їх пан Турн напре,
То всім сидіть в своїй ограді,
Нехай же штурмом вал бере.
Троянці так і учинили;
На вал колоддя накотили
І разний приправляли вар;
Олію, дьоготь кип'ятили,
Живицю, оливо топили,
Хто лізтиме, щоб лить на твар.

54 Турн, в міру к валу приступивши,
Скрізь на зикратому гасав;

В розсипку кінних розпустивши,
Сам як опарений кричав:
«Сюди, трусливії троянці,
На бой, шкодливії поганці!
Зарились в землю, мов кроти;
Де ваш Еней — жіночий празник —
Пряде з бабами набалдашник!
Не лепсько виглянуть сюди».

55 І всі його так ідкомандні Кричали, лаяли троян;
Робили глузи їм досадні,
Гірш нівечили, як циган.
Пускали тучами к ним стріли,
А деякі були так сміли,
Що мали перескочить рів.
Троянці уха затикали,
Рутульців лайки не вважали,
Хоть битись всякий з них готів.

56 Турн з серця скриготав зубами,
Що в кріпості всі ні гу-гу;
А стін не розіб'єш лобами,
З посилку гнися хоть в дугу.
Злость, кажуть, сатані сестриця,
Хоть може се і небилиця,
А я скажу, що може й так:
Од злости Турн те komponує,
Мов сатана йому диктує,
Сам чорт заліз в його кабак.

57 Од злости Турн осатанівши,
Велів багаття розводить,
І військо к берегу привівши,
Казав троянський флот спалить.
Всі прийнялися за роботу;
(На злеє всякий ма охоту),
Огні помчалися к водам.
Хто жар, хто губку з сірниками,
Хто з головней, хто з фітилями
Погибель мчали кораблям.

58 Розжеврілось і закурилось,
Блакитне полон'я взвилось;
Од диму сонце закаптилось,
Курище к небу донеслось.
Боги в Олімпі стали чхати;
Турн їм ізволив тимфи дати,
Богинь напав від чаду дур;
Дим очі їв, лилися сльози,
З нудьги скакали так, як кози;
Зевес сам був, мов винокур.

59 Венеру ж за душу щипало,
Що с флотом поступили так;
Од жалю серце замирало,
Що сяде син на міль як рак.
В жалю в слізах і в гіркім смутку
Богиня сіла в просту будку,
На передку сів Купидон;
Кобила їх везе кривая,

Цибелла де жила старая,
Щоб сій язї оддать поклон.

60 Цибелла, знають во всіх школах,
Що матір'ю була богів;
Ізмолоду була не промах,
Коли ж як стала без зубів,
То тільки на печі сиділа,
З кулешиком лемішку їла
І не мішалася в діла.
Зевес їй оддавав повагу
І посилав од столу брагу,
Яку Юнона лиш пила.

61 Венера часто докучала
Зевесу самою бридней,
За те в немилость і попала,
Що нільзя показать очей.
Прийшла Цибеллу умоляти
І мусила їй обіщати
Купити збитню за алтин,
Щоб тільки Зевса умолила,
Вступиться за троян просила,
Щоб флота не лишився син.

62 Цибелла же була ласуха,
Для збитню рада хоть на все;
До того ж страшна говоруха,
О всякій всячині несе.
Стягли її насилу з печі,

Взяв Купидон к собі на плечі,
В будинки к Зевсу і поніс.
Зевес, свою уздрівши неню,
Убгав весь оселедець в жменю,
Насупив брови, зморщив ніс.

63 Цибелла перше закректала,
А послі кашлять начала,
Потім у пелену смаркала
І дух п'ять раз перевела:
«Сатурнович, змилосердися,
За рідную свою вступися! —
К Зевесу шокала стара. —
Безсмертних смертні не вважають
І тільки що не б'ють, а лають;
Осрамлена моя гора!

64 Мою ти знаєш гору Іду
І ліс, де з капищем олтар;
За них несу таку обиду,
Якої не терпить твій свинар
На зруб я продала троянцям,
Твоїм молельщикам, підданцям,
Дубків і сосен строїть флот.
Твої уста судьбам веліли,
Були щоб ідські бруся цілі,
Нетліннії од рода в род.

65 Зиркни ж тепер на тибрські води,
Дивись, як кораблі горять! —

їх палять Турнові уроди,
Тебе і всіх нас кобенять.
Спусти їм — то таке закоють
І власть твою собі присвоюють,
І всім дадуть нам киселя;
Сплюндрують ліс, розриють Іду;
Мене ж, стару, уб'ють, мов гниду,
Тебе прогонять відсіля».

66 «Та не турбуйтеся, панімачко! —
Зевес з досадою сказав. —
Провчу я всіх — і буде гладко;
Анахтем вічний — Турн пропав!»
Зиркнув, мигнув, махнув рукою
Над Тибром, чудною рікою,
Всі врозтич кораблі пішли;
Як гуси, в воду поринали,
Із кораблів — сирени стали
І різні пісні підняли.

67 Рутульське військо і союзне
Дрижало од таких чудес;
Злякалось плем'я все окружне,
Мезап дав драла і Галес.
Пороснули і рутуляни,
Як од дощу в шатер цигани,
А тільки Турн один оставсь.
Утікачів щоб переняти,
Щоб чудо їм розтолковати,
По всіх усядах сам совавсь.

68 «Реб'ятушки! — кричав, — постійте!
Се ж ласка божая для нас;
Одкиньте страх і не робійте,
Прийшлось сказати Енею: пас.
Чого огнем ми не спалили,
То боги все те потопили,
Тепер троянці в западні.
Живцем в землі їх загромадим,
Разком на той світ одпровадим,
Богів се воля! вірте мні».

69 Великої у страху очі,
Вся рать неслась, хто швидше зміг.
Назад вертатись не охочі,
Всі бігли, аж не чули ніг.
Оставшись, Турн один маячив,
Нікого вкруг себе не бачив,
Стьогнув зикратого хлистом;
І шапку на очі насунув,
Во всі лопатки в лагерь дунув,
Що коник аж вертів хвостом.

70 Троянці із-за стін дивились,
Пан Турн як з військом тягу дав;
Перевертням морським чудились,
На добре всяк те толковав.
Но Турнові не довіряли;
Троянці правило се знали:
В війні з врагами не плошай;
Хто утіка — не все женися;

Хто мов і трусить — стережися;
Скиксуєш раз — тогді прощай!

71 Для ночі вдвоє калавури
На всіх поставили баштах,
Лихтарні вішали на шнури,
Ходили рунди по валах.
В обозі Турна тихо стало,
І тільки-тільки що блищало
Од слабих, блідних огоньків.
Враги троянські почивали,
Од трусів вилазки не ждали;
Оставмо ж сих хропти соньків.

72 У главной башти на сторожі
Стояли Евріал і Низ;
Хоть молоді були, та гожі
І кріпкі, храбрі, як харциз.
В них кров текла хоть не троянська,
Якась чужая — бусурманська,
Та в службі вірні козаки.
Для бою їх спіткав прасунок.
Пішли к Енею на вербунок;
Були ж обидва земляки.

73 «А що, як викравшись помалу,
Забратися в рутульський стан—
Шептав Низ в ухо Евріалу. —
То каші наварили б там;
Тепер вони сплять з перепою,

Не дригне ні один ногою,
Хоть всім їм горла переріж.
Я думаю туди пуститься,
Перед Енеєм заслужиться
І сотню посадить на ніж».

74 «Як— сам— мене оставиш—
Спитався Низа Евріал. —
Ні! перше ти мене удавиш,
Щоб я од земляка одстав.
Від тебе не одстану зроду,
З тобою рад в огонь і в воду,
На сто смертей піду з тобою.
Мій батько був сердюк опрічний,
Мовляв (нехай покой му вічний);
Умри на полі як герой».

75 «Пожди і пальцем в лоб торкнися, —
Товарищеві Низ сказав, —
Не все вперед— назад дивися,
Ти з лицарства глузд потеряв.
У тебе мати єсть старая,
Без сил і в бідности слабая,
То і повинен жить для ней,
Одна оставшись без приюту,
Яку потерпить муку люту,
Таскавшись між чужих людей!

76 От я, так чисто сиротина,
Росту, як при шляху горох;

Без нені, без отця дитина,
Еней — отець, а неня — бог.
Іду хоть за чужу отчизну,
Не жаль нікому, хоть ізслизну,
А пам'ять вічну заслужу.
Тебе ж до жизни рідна в'яже,
Уб'ють тебе, вона в гріб ляже;
Живи для неї, я прошу».

77 «Розумно, Низ, ти розсуждаєш,
А о повинности мовчиш,
Которую сам добре знаєш,
Мені ж зовсім другу твердиш.
Де общее добро в упадку,
Забудь отця, забудь і матку,
Лети повинність ісправлять;
Як ми Енею присягали,
Для його служби жизнь оддали,
Тепер не вільна в жизни мать».

78 «Іноси!» — Низ сказав, обнявшись
Со Евріалом-земляком,
І, за руки любенько взявшись,
До ратуші пішли тишком.
Іул сидів тут з старшиною,
Змовлялись, завтра як до бою
Достанеться їм приступать.
Як ось ввійшли два парубійки,
У брам змінившись од стійки,
І Низ громаді став казати:

79 «Був на часах я з Евріалом,
Ми пильновали супостат,
Вони тепер всі сплять повалом,
Уже огні їх не горять.
Дорожку знаю я окромну,
В нічну добу, в годину сонну,
Прокрастись можна поуз стан
І донести пану Енею,
Як Турн злий з челяддю своєю
На нас налазить, мов шайтан.

80 Коли зволяєтесь — веліте
Нам з Евріалом попитать,
Чкурнем і поки сонце зійде,
Енея мусим повидать».
«Яка ж одвага в смутне врем'я!
Так не пропало наше плем'я—» —
Троянці всі тут заревли;
Одважних стали обнімати,
Їм дякувати і ціловати,
І красовулю піднесли.

81 Іул, Енеїв як наслідник,
Похвальну рацію сказав;
І свій палаш що звавсь побідник,
До боку Низа прив'язав.
Для милого же Евріала
Не пожалів того кинжала,
Що батько у Дидони вкрав.
І посулив за їх услугу

Землі овець і дати по плугу,
В чиновні вивість обіщав.

82 Сей Евріал був молоденький,
Так годів з дев'ятнадцять мав,
Де усу будь, пушок м'якенький
Біленьку шкуру пробивав;
Та був одвага і завзятий,
Силач, козак лицарковатий,
Но пред Іулом прослезивсь.
Бо з матір'ю він розставався,
Ішов на смерть і не прощався;
Козак природі покоривсь.

83 «Іул Енеєвич, не дайте
Паньматці вмерти од нужди,
Їй будьте сином, помагайте
І заступайте від вражди,
Од бід, напраснини, нападку;
Ви сами мали паніматку,
То в серці маєте і жаль;
Я вам старую поручаю,
За вас охотно умираю», —
Так мовив чулий Евріал.

84 «Не бійся, добрий Евріале, —
Іул йому сей дав одвіт, —
Ти служиш нам не за пропале,
На смерть несеш за нас живіт.
Твоїм будь братом не стижуся

І неню заступать кленуся,
Тебе собою заплачу:
Пайок, одежу і квартиру,
Пшона, муки, яєць і сиру
По смерть в довольстві назначу».

85 І так, одважна наша пара
Пустилася в рутульський стан.
На те і місяць вкрила хмара,
І поле вкрив густий туман.
Було се саме опівночі;
Рутульці спали скільки мочі,
Сивуха сну їм піддала;
Роздігшись, порозкладались,
В безпечности не сподівались
Ні од кого ніяка зла.

86 І часовії, на мушкетах
Поклавшись, спали на заказ;
Хропли всі п'яні на пікетах,
Тут їх застав послідній час!
Переднюю побивши стражу,
Полізли в стан варити кашу;
Низ тут товаришу сказав:
«Приляж к землі ти для підслуху,
А я задам рутульцям духу,
Гляди, щоб нас хто не спіткав».

87 Сказавши, першому Раменту
Головку буйную одтяв,

Ну дав зробить і тестаменту,
К чортам його навів послав.
Сей на руках знав ворожити,
Кому знав скільки віку жити,
Та не собі він був пророк.
Другим ми часто пророкуєм,
Як знахурі, чуже толкуєм,
Собі ж шукаєм циганок.

88 А послі Ремових він воїв
По одному всіх подушив;
І блюдолизів, ложкомоїв
Впрах, вдребезги перемізжив.
Намацавши ж самого Рема,
Потиснув, мов Хому Я рема,
Що й очі вискочили преч;
Вхвативсь за бороду кудлату
І злому Трої супостату
Макітру одділив од плеч.

89 Вблизі тут був намет Серрана,
На сього Низ і наскавав;
Він тільки що роздігсь з каптана
І смачно по вечері спав.
Низ шаблею мазнув по пупу,
Зад з головою сплющив вкупу,
Що із Серрана вийшов рак;
Бо голова між ніг вплелася,
А задня вгору піднялася;
Умер фігурно неборак!

90 І Евріал, як Низ возився,
То не гулявши простояв;
Він также к сонним докосився,
Врагів на той світ одправляв.
Колов і різав без розбору,
І як ніхто не мав з ним спору,
То поравсь, мов в кошарі вовк;
І виборних, і підпомощних,
І простих, і старших вельможних,
Хто ні попавсь, того і товк.

91 Попався Ретус Евріалу,
Сей не зовсім іще заснув;
Приїхавши од Турна з балу,
Пальонки дома ковтонув,
І тільки-тільки забувався,
Як Евріал к йому підкрався
І просто в рот кинжал уткнув,
І приколов його, як квітку,
Що баби колють на намітку,
Тут Ретус душу ізригнув.

92 Наш Евріал остервенився,
Забув, що на часок зайшов;
В намет к Мезапу був пустився,
Там може б смерть собі найшов;
Но повстрічався з другом Низом,
З запальчивим, як сам, харцизом,
Сей Евріала удержав.
«Покиньмо кров врагам пускати,

Пора нам відсіть уплітати», —
Низ Евріалові сказав.

93 Як вовк овець смиренних душить,
Коли в кошару завіта,
Курчатам тхір головки сушить,
Без крику мізок висмокта.
Як, добре врем'я угодивши
І сіркою хлів накуривши,
Без крику крадуть слимаки
Гусей, курей, качок, індиків
У гевалів і амаликів,
Що роблять часто і дяки.

94 Так наші смілиї вояки
Тут мовча проливали кров;
Од ней краснілися, мов раки,
За честь і к князю за любов.
Любов к отчизні де героїть,
Там сила вража не устоїть,
Там грудь сильнійша од гармат,
Там жизнь — алтин, а смерть — копійка,
Там лицар — всякий парубійка,
Козак там чортові не брат.

95 Так порався Низ з Евріалом,
Дали рутульцям накарпас;
Земля взялась од крові калом,
Поляк піднявся б по с а м п а с.
Но наші по крові бродили,

Мов на торгу музик водили,
І убирались на простор:
Щоб швидче поспішить к Енею
Похвастать храбростю своєю
І Турнів розказать задор.

96 Уже із лагера щасливо
Убрались наші смільчаки;
Раділо серце не трусливо,
Жвяхтіли мокрі личаки,
Із хмари місяць показався,
І од землі туман піднявся,
Все віщовало добрий путь.
Як ось Волсент гульк із долини
З полком латинської дружини.
Біда! як нашим увильнуть —

97 Дали якраз до лісу тягу,
Бистріше бігли од хортів;
Спасались бідні на одвагу
Від супостатів, ворогів.
Так пара горличок невинних
Летять спастись в лісах обширних
Од злого кібчика когтей.
На зло, назначено судьбою,
Слідитиме скрізь за тобою,
Не утечеш за сто морей.

98 Латинці до лісу слідили
Одважних наших розбишак

І часовими оточили,
Що з лісу не шмигнеш ніяк;
А часть, розсипавшись по лісу,
Піймали одного зарізу,
То Евріала-молодця.
Тоді Низ на вербу збирався,
Як Евріал врагам попався,
Мов між вовків плоха вівця.

99 Низ — глядь, і бачить Евріала,
Що тішаться ним вороги;
Важка печаль на серце пала,
Кричить к Зевесу: «Помоги!»
Коп'є булатне направляє,
В латинців просто посилає,
Сульмону серце пробиває;
Як сніп, на землю повалився,
Не вспів і охнути, а скривився,
В останній раз Сульмон зіва.

100 Вслід за коп'єм стрілу пускає
І просто Тагові в висок;
Душа із тіла вилітає,
На жовтий пада труп пісок.
Волсент утратив воїв пару,
Кленеть невидимую кару
І в ярости, як віл, реве:
«За кров Сульмонову і Тага
Умреш, проклята упиряга,
За ними вслід пошлю тебе».

101 І замахнувся на Евріала,
Щоб знять головку палашем;
Тут храбрість Низова пропала,
І серце стало кулішем.
Біжить, летить, кричить щосили:
«Пеккатум робиш, фратер милий,
Невинному морс задаєш:
Я стультус, лятро, розбишака,
Неквіссімус і гайдамака;
Постій! невинную кров ллєш».

102 Но замахнувшись, не вдержався,
Волсент головку одчесав:
Головка, мов кавун качався,
Язик невнятно белькотав.
Уста коральні посиніли,
Рум'яні щоки поблідніли,
І білий цвіт в лиці пожовк;
Закрилися і ясні очі,
Покрилися тьмою вічної ночі,
Навіки милий глас умовк.

103 Уздрівши Низ труп Евріала,
Од ярости осатанів;
Всіх злостей випустивши жала,
К Волсенту просто полетів,
Як блискавка проходить тучу,
Він так пробіг врагів між кучу
І до Волсента докосивсь:
Схватив його за чуб рукою,

Меч в серце засадив другою,
Волсент і духу тут пустивсь.

104 Як іскра, порох запаливши,
Сама з ним вкупі пропада;
Так Низ, Волсентія убивши,
І сам лишився живота;
Бо всі на його і напали,
На смерть звертіли і зім'яли
І голову зняли з плечей.
Так кончили жизнь козарлюги,
Зробивши славнії услуги
На вічність пам'яти своєї.

105 Латинці зараз ізробили
Абияк мари із дрючків;
На них Волсента положили
І понесли до земляків.
А буйні голови поклали
В мішок і теж з собою помчали,
Мов пару гарних дубівок.
Но в лагері найшли різниці,
Лежали битих м'яс копиці,
Печінок, легкого, кишок.

106 Як тільки що восток зардівся,
Світилка Фебова взійшла;
То Турн тогді уже наївся,
Оп'ять о битві помишляв.
Велів тривогу бить в клепало,

Щоб військо к бою виступало,
Оддать троянцям з баришком
За зроблену вночі потіху;
Для більшого ж: з троянців сміху
Велів взять голови з мішком.

107 Свого ж держася уговору,
Троянці в кріпости сидять,
Забилися, мов миші в нору,
Лукаву кішку як уздрять.
Но дати отпор були готові
І до остатней каплі крові
Свою свободу боронить
І нову Трою захищати,
Рутульцям перегону дати
І Турна лютость осрамить.

108 На перву рутулян попитку
Троянці так дали в одвіт,
Що Турн собі розчухав литку,
Од стиду скорчило живіт.
Звелів з досади, гніву, злости,
На глум підняти мертві кости,
На щогли голови наткнуть
Нещасних Низа з Евріалом
Перед самим троянським валом,
Щоб сим врагів своїх кольнуть.

109 Троянці зараз одгадали,
Чий то голови стримлять;

Од жалю сльози попускали,
Таких лишившись паруб'ят.
Об мертвих вість скрізь пронеслася,
Вся рать троянська потряслася,
І душі смутку продались.
Як мати вість таку почула,
То тільки вічно не заснула,
Бо зуби у неї стялись.

110 А одійшовши, в груди билась,
Волосся рвала з голови,
Ревла, щипалася, дрочилася,
Мов ум змішався у вдови:
Побігла з криком вокруг вала
І голову коли пізнала
Свого синочка Евруся,
То на валу і розпласталася,
Кричала, гедзилася, качалася,
Кувікала, мов порося.

111 І диким голосом завила:
«О сину! світ моїх очей!
Чи я ж тебе на те родила,
Щоб згинув ти од злих людей —
Щоб ти мене — стару, слабую,
Завівши в землю сю чужую,
На вічний вік осиротив.
Моя ти радість і одрада,
Моя заслона і ограда;
Мене од всіх ти боронив.

112 Тепер до кого прихилюся,
Хто злую долю облегчить —
Куди в біді я притулюся —
Слабу ніхто не приглядить!
Тепер прощайте всі поклони,
Що получала во дні они
Од вдов, дівчат і молодиць;
За дивні брови соболині,
За очі ясні соколині,
Що здатний був до вечерниць.

113 Коли б мені твій труп достати
І тіло білеє обмить,
І з похороном поховати,
До ями з миром проводить.
О боги! як ви допустили,
Щоб і одинчика убили
І настромили на віху
Його козацькою головку;
Десь світ вертиться сей без толку,
Що тут дають і добрим тьху.

114 А ви, що Евруся згубили,
Щоб ваш пропав собачий рід!
Щоб ваші ж діти вас побили,
Щоб з потрухом погиб ваш плід!
Ох! Чом не звір я, чом не львиця —
Чом не скажена я вовчиця —
Щоб мні рутульців розідрать;
Щоб серце вирвать з требухою,

Умазать морду їх мазкою;
Щоб маслаки їх посмоктать».

115 Сей галас і репетовання
Троян всіх в смуток привело;
Плаксивее з синком прощання
У всіх з очей слізки тягло.
Асканій більше всіх тут хлипав
І губи так собі задрипав,
Що мов на його сап напав.
К старій з поклоном підступивши,
На оберемок ухвативши,
В землянку з валу потаскав.

116 А тут кричать та в труби сурмлять,
Свистять в свистілки, дмуть в роги,
Квилять, брат брата в батька луплять;
В наскок яряться вороги.
Тут ржання кінське з тупотнею,
Там разний гомін з стукотнею,
Скрізь клопіт, халепа, сто лих!
Так в мідні клекотить гарячій,
Так в кабаці кричить піддячий,
Як кажуть, хоть виносъ святих.

117 Гей, музо, панночко цнотлива,
Ходи до мене погостить!
Будь ласкава, будь не спесива,
Дай поміч мні стишок зложить!
Дай поміч битву описати

І про війну так розказати,
Мов твій язик би говорив.
Ти, кажуть, дівка не бриклива,
Але од старости сварлива;
Прости! я, може, досадив.

118 І в самій речі проступився —
Старою дівчину назвав,
Ніхто з якою не любився,
Ні женихавсь, ні жартовав.
Ох, скільки муз таких на світі!
Во всякім городі, в повіті!
Укрили б зверху вниз Парнас.
Я музу кличу не такую:
Веселу, гарну, молодую;
Старих нехай брика Пегас.

119 Рутульці дралися на стіни,
Карабкалися, як жуки.
Турн з ярости дрижав і пінив,
Кричить: «Дружненько, козаки!»
В свою троянці также чергу
В одбої поралися зверху,
Рутульців плющили, як мух.
Пускали колоддя, каміння,
І враже так товкли насіння,
Що у рутульців хляв і дух.

120 Турн, бачивши троян роботу,
Як рать рутульськую трощать,

Як б'ють їх, не жалія поту,
Рутульці, мов в'юни, пищать;
Велів вести зо всіх олійниць,
Де тільки єсть, із воскобійниць,
Як можна швидче тарани.
Якраз і тарани вродились,
І воскобійники явились,
Примчались духом сатани.

121 Приставив тарани до брами,
В ворота зачали гатить;
Одвірки затряслись, мов рами,
І снасть од бою вся тріщить.
Турн сили вдвоє прикладає,
І тарани сам направляє,
І браму рушити велить.
Упала!.. Стуком оглушила,
Троян багацько подушила,
Турн в кріпость впертись норовить.

122 Біда троянцям! Що робити —
А муза каже: «Не жахайсь,
Не хист їх Турну побідити,
В чужую казку не мішайсь».
Троянці нап'яли всі жили
Та вмиг пролом і заложили,
І груддю стали боронить;
Рутульці бісом увивались,
Но на пролом не насовались,
А Турн не знав, і що робить.

123 Троянець Геленор одважний
І, як буряк, червоний Лик,
Горлань, верлань, кулачник страшний
І щирій кундель-степовик..
Сим двом безділля — всяке горе,
Здавалось по коліна море,
Потіха ж — голови зривать.
Давно їм в голові роїлось
І, мов на поступки, хотілось
Рутульцям перегону дать.

124 Так Геленор з червоним Ликом,
Роздігшися до сорочок,
Між вештанням, содомом, криком,
Пробралися подуть тичок.
Рутульців добре тасовали
І од рутульців получали
Квитанцію в своїх долгах.
Лик тільки тим і одличився,
Що як до Турна примостився,
То з'їздив добре по зубах.

125 Но Турн і сам був розбишака
І Лика сплющив в один мах;
Із носа бризнула кабака,
У Турна околів в ногах.
А также пану Геленору
Смертельного дали затьору,
І сей без духу тут оставсь.
Рутульців се возвеселило

І так їх серце ободрило,
Що і негідний скрізь совавсь.

126 Натиснули і напустились,
Рутульці кинулись на вал;
Троянці, як чорти, озлились,
Рутульців били наповал.
Тріщали кості, ребра, боки,
Летіли зуби, пухли щоки,
З носів і уст юшила кров:
Хто рачки ліз, а хто простягся,
Хто був шкереберть, хто качався,
Хто бив, хто різав, хто колов.

127 Завзятоість всіх опановала,
Тут всякий пінив і яривсь;
Тут лютость всіми управляла
І всякий до надсаду бивсь.
Лигар ударом макогона
Дух випустив із Емфіона,
І сам навіки зуби стяв.
Лутецій б'єть Іліонея,
Циней Арефа, сей Циней,
Один другого тасовав.

128 Ремул рутульської породи,
Троюродний був Турну сват,
Хвастун і дурень од природи,
Що ні робив, то все не в лад;
І тут начав щосил кричати,

Троянців лаять, укоряти,
Себе і Турна величать:
«Ага! проклятії поганці,
Недогарки троянські, ланці!
Тепер прийшлося вам погибать.

129 Ми вас одучим, супостати,
Морити вдов, дурить дівок;
Чужії землі одніматиме
І шкодити чужий садок.
Давайте вашого гульвісу,
Я вмиг його одправлю к бісу,
І вас подавимо, як мух:
Чого прийшли ви, голодрабці —
Лигать латинськії потапці —
Пождіть — ваш витісним ми дух!»

130 Іул Енеєвич, дочувшись
До безтолкових сих річей,
Як шкурка на огні надувшись,
Злость запалала із очей,
Вхопив камінчик — прицілився,
Зажмурило око — приложився
І Ремула по лобу хвись!
Хвастун бездушний повалився,
Іул сердешно взвеселився,
А у троян дух ожививсь.

131 Пішли кулачні накарпаси,
В виски і в зуби стусани;

Полізли тельбухи, ковбаси,
Всі пінили, як кабани.
Всі роз'ярились через міру;
По-сербськи величали віру;
Хто чим попав, то тим локшив.
Піднявся писк, стогнання, охи,
Враг на врага скакав, мов блохи,
Кусався, гриз, щипав, душив.

132 Служили у троян два брати,
Із них був всякий Голіаф;
Широкоплечий і мордатий,
І по вівці цілком глитав.
Один дражнився Битіасом
Із Кочубейським він Тарасом
Коли б заввишки не рівнявсь;
Другий же брат Пандаром звався
І вищий од верстви здавався;
Та в'ялий, мов верблюд, тинявсь.

133 Два брати, грізні ісполини,
В бою стояли у ворот,
Дрючки держали з берестини
І боронили в кріпость вход.
Вони к землі поприсідали,
Троянці ж в город одступали,
К собі манили рутулян.
Рутульці зрятъ — навстяж ворота,
Прожогом в кріпость вся піхота
Спішить насісти на троян.